

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2018 Yıl: 84 Sayı: 973 ISSN: 1300-1450

Kooperatif Postası

KARINCA

Ocak 2018 Yıl: 84 Sayı: 973 ISSN: 1300-1450

21 ARALIK DÜNYA KOOPERATİFÇİLİK GÜNÜ KUTLANDI

KARINCA

YIL: 84 SAYI: 973
Ocak 2018
ISSN: 1300 - 1450

Türk Kooperatifçilik Kurumu Basın, Yayın, Araştırma
Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına
Sahibi

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yazı İşleri Müdürü ve Baş Editör

Doç. Dr. Hasan YAYLI

Editörler Kurulu

Prof. Dr. Nurettin PARILTI

Prof. Dr. Sertan ŞAHİDİ

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN

Doç. Dr. Hasan YAYLI

Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Doç. Dr. Mehmet BAŞ

Doç. Dr. Turhan ÇETİN

İdare ve Yazışma Adresi (Yönetim Yeri)

Head Office and Correspondence Address

Emniyet Mahallesi Teşvikiye Caddesi No: 30/5-10

06520 - Balgat/Çankaya/ANKARA

Yıl: (0312) 472 59 29 - 472 59 11

Belge Geçer: (0312) 472 97 64

www.koopkur.org.tr

koopkur@gmail.com

admin@koopkur.org.tr

Neşriyat

T.C. Ziraat Bankası Çeviközü Şubesi

Hesap No: 7970378-5003

IBAN: TR48 081 0019 2507 9703 7850 03

Abone Şartları

Yıllık Abone Bedeli: 120 TL (KDV Dahil)

Fiyat: 10 TL (KDV Dahil)

The Subscription Price to the review is (USA Dollars)

24 a year, airmail included Correspondence relating to

the review should be sent to:

"Türk Kooperatifçilik Kurumu" Basın, Yayın, Araştırma

Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Adına

Emniyet Mahallesi Teşvikiye Caddesi No: 30/5-10

06520 - Balgat/Çankaya/ANKARA-TÜRKİYE

20 Mayıs 1931'den itibaren kuruma girer.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

Basın, Yayın, Araştırma Danışmanlık ve Eğitim

Hizmetleri İşletmesi Etilik deresi

"KARINCA" is the monthly journal of Turkish Cooperative

Association founded in 1931

Yazılarda anılanlar fikirler yazarlarına aittir.

Gönderilen yazı ve haberler sade edilmeyiz

Yazılar elektronik ortamda teslim edilebilir

Yayın Türü

Yerel Sözlü Yayın

Basım Tarihi

24 Ocak 2018

Basım Yeri & Tasarım

Altınayrak Mühürsüz Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Cad. 38/55 Tel: 0312 384 44 02

İstanbul/ANKARA

altinayrakmuhursuz@gmail.com

Bu Sayıda.....

BAŞYAZI	1
21 ARALIK DÜNYA KOOPERATİFÇİLİK GÜNÜ KUTLAMALARI KAPSAMINDA KASTAMONU'DA PANEL DÜZENLENDİ	3
ÖZDEM SATICI TOPRAK KOOPERATİFLERDE GENEL KURUL TOPLANTILARINA İLİŞKİN NISAPLAR	8
VEDAT SADIOĞLU YÖRESEL KALKINIMDA ÖRNEK BİR MODEL: MONDRAGON İŞÇİ KOOPERATİFLERİ	11
MUSTAFA YAVUZ KOOPERATİFLERDE YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİ SIFATININ KAZANILMA VE KAYBEDİLME ESASLARI	18
YETER DEMİR USLU TÜRKİYE İÇİN YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFÇİLİĞİNİN ÖNEMİ	25
HASAN YAYLI SİYASETTE KADININ EKSİK TEMSİLİ SORUNUNA ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK CİNSİYET KOTASI UYGULAMASI	29
KADAR AYAN EKOLOJİK DÜŞÜNCE ÜZERİNE	33
FATİH ALİYİ ORTA ASYA'DA TÜRK - RUS İLİŞKİLERİ	40
ŞÜKRÜ BİTKİN DEMİREL DÖNEMİ HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI	44

Dergimizde yayınlanan yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YÖNETİM KURULU

Başkan	: Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY
Başkan Yrd.	: Prof. Dr. Nurettin PARILTI
Muhasep Üye	: Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Üye	: Prof. Dr. Nevzat AYPEK
Üye	: Prof. Dr. Enver AYDOĞAN
Üye	: Doç. Dr. Mehmet BAŞ
Üye	: Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU
Üye	: Doç. Dr. Cemalettin AKTEPE
Üye	: Doç. Dr. Turhan ÇETİN
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman OKUR
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Kadir ÖZER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU DENETİM KURULU

Prof. Dr. Muharrem ÇETİN
Yrd. Doç. Dr. Erol DEMİR
Yrd. Doç. Dr. Emine ÖNER KAYA

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU HAYSİYET DİVANI

Hüsnü POYRAZ
Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN
Özdemir ÜNSAL

Yazarlarımıza Duyuru

1. Dergiye gönderilen yazıların elektronik ortamda teslim edilmesi
2. Yazılarda yer alacak resimlerin yazarlar tarafından metne yerleştirilerek teslim edilmesi
3. Yazıların 11 Punto ve Times New Roman karakteriyle yazılması
4. Tercüme yazılarda kaynak belirtilmesi
5. Araştırma ve bilimsel yazılar dışındaki yazıların en çok 5 (A4) sayfası olarak yazılması
6. Dergimize gönderilen yazıların başka bir dergiye gönderilmemiş ve yayınlanmamış olması gerekmektedir.

Yönetim Kurulu Herhangi Bir Maaş, Ücret ve Huzur Hakkı Almamaktadır.

Değerli kooperatif dostları;

Karınca dergisinin 973. sayısı ile yine birlikteyiz. 2018 yılının öncelikle necip milletimiz için saniyen de tüm insanlık için huzur ve barışa vesile olan bir yıl olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum. 2018 yılının, öncekilerden çok daha bereketli ve huzurlu, sağlık, afiyet içinde geçmesi; bereketi ve huzuru ile unutulamayacak bir yıl olması, en kalbi dileğimdir.

Bu vesile ile Suriye'nin Halep iline bağlı Afrin ilçesinde 2012 yılından itibaren konuşlanan ve bu noktadan ülkemize terör üreten PKK terör örgütünün Suriye uzantısı olan PYD'ye ve DEAŞ terör örgütüne karşı kahraman **Mehmetçiğimizin başlattığı “Zeytin Dalı” askeri harekatında Allah Mehmetçiğin yar ve yardımcısı olsun. Afrin'den Kandil'e kadar bütün terör yuvalarına karşı başlatılan harekatta Allah Şanlı Türk ordusunu daim muzaffer kılsın.**

Karınca dergisinin bu sayısında toplam dokuz adet yazı ile sizlerle buluşuyoruz. Bu yazılardan ilki 21 Aralık vesilesi ile **Türk Kooperatifçilik Kurumu, Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği ve Ziraat Mühendisleri Odası Kastamonu İl Temsilciliğince** düzenlenen **“Tarımsal Örgütlenmenin Önemi ve Kooperatifçilik”** konulu panelin tanıtıldığı yazıdır. Kurumumuz Yönetim Kuru başkanı **Prof.Dr. Ali Fuat ERSOY**un konuşmacı olarak katıldığı etkinlikte **Prof. Dr. Ali Fuat Ersoy**, Kooperatifçilik ve Kooperatifçilik eğitimi üzerinde durarak eğitime yönelik sorunlardan ve çözüm önerilerinden bahsetti. Bu konuda Türk Kooperatifçilik Kurumunun faaliyetlerinden de bahseden **Ersoy** Kooperatifçilikle ilgili yasanın yetersiz olduğunu günümüz şartlarına yönelik tertemiz bir yasaya ihtiyaç olduğunu belirtti. **Ersoy** daha sonra dinleyicilerin sorularını cevapladı.

İkinci yazı **Özdem SATICI TOPRAK**'ın “Kooperatiflerde Genel Kurul Toplantılarına İlişkin Nisaplar” isimli yazısı. Bu yazıda yazar Kooperatif genel kurullarındaki toplantı ve karar oranlarına ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. Bu çerçevede özetle: “Kooperatiflerde kuruluş yılında gerçekleşen genel kurul toplantısından sonra her yıl olağan genel kurul toplantısı ve ihtiyaç duyulduğunda da olağanüstü genel kurul toplantıları ifa edilir. Bu genel kurul toplantılarının gerçekleşebilmesi toplantı öncesi usulüne uygun çağrı yapılması, bakanlık temsilcisi talebinde bulunulması gibi bazı işlemlerin yerine getirilmiş olması gerektiği gibi toplantının da belirli şartlara uygun icra edilmesi gerekir. Genel kurul toplantılarında karar alınabilmesi için ortakların iştiraki şarttır. Bu organ kooperatiflerle ilgili önemli kararları hükme bağladığından yasa koyucu gerek toplantı ve gerekse karar nisabına ilişkin bazı düzenlemelerde bulunmuştur. Yöneticiler ve denetçilerin seçimi, ibrası, ücretlerinin belirlenmesi, tasfiye kurulunun seçimi, gayrimenkul ve menkul alımı gibi sıradan kararlarda kooperatif ana sözleşmesi ile toplantı ve karar nisabının belirlenmesine imkan sağlanmıştır. Ancak kooperatifin dağılması, birleşmesi, tür değiştirmesi, başka bir kamu kuruluşu tarafından devralınması, ana sözleşmenin değiştirilmesi gibi kararlar ile ortakların mali sorumluluğunu artıracak kararlar için yasada özel nisaplar belirlenmiş ve bu nisapların hafifletilmesine izin verilmemiştir. Dolayısıyla, genel kurul kararlarının alınması esnasında yasa ve ana sözleşmede yazılı toplantı ve karar yeter sayılarının sağlanması gerekmektedir, söz konusu nisaplar sağlanmadan alınan kararlar yargı nezdinde iptal edilebilmektedir.”

973. sayının üçüncü yazısı “Yöresel Kalkınmada Örnek Bir Model; Mondragon İşçi Kooperatifleri” isimli yazısı ile **Vedat SADİOĞLU**’nun İşçilerin girişimciliğini yüklediği ve yönetiminde bütünüyle söz sahibi olduğu bir işletme türü olan, işçi üretim kooperatiflerinin en başarılı örneğini, oluşturan Mondragon İşçi Üretim Kooperatiflerini tanıttığı ve yerel sanayinin kurulması ve istihdam sorununa çözüm oluşturmadaki rolüyle de ilgiyle izlenen ve diğer ülkelere model olarak önerilen bir sistemin tanıtıldığı yazısıdır.

“Kooperatiflerde Yönetim Kurulu Üyeliği Sıfatının Kazanılma Ve Kaybedilme Esasları” isimli yazısında **Mustafa YAVUZ** kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliğinin kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin hususları 1163 sayılı kanuna göre tüm yönleri ile ortaya koymaktadır. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa (**KoopK**) göre kooperatiflerin organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur. Yönetim kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır. Söz konusu kurul yapı itibarıyla daimi, kanuni ve zorunlu bir kurul organdır. En az üç üyeden oluşması gereken yönetim kurulu, kooperatif ortakları arasından genel kurulca en fazla dört yıl için seçilir. 2 Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olması şarttır. Yönetim kurulunun görevleri, yetkileri, hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları bağlamında yönetim kurulu üyeliği sıfatının kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin hususlar **KoopK**’da sıkı kurallara bağlanmıştır. Yazar bu şekilde genel çerçevesini özetlediği bu çalışmada, kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliği sıfatının kazanılma ve kaybedilme esasları tüm yönleriyle ele almış ve değerlendirmiştir.

Yeter DEMİR USLU’nun “Türkiye İçin Yenilenebilir Enerji Kooperatifçiliğinin Önemi” isimli yazısı bu sayının beşinci yazısıdır. Yazara göre “toplum için faaliyetlerini yürüten kooperatiflerin temel amacı sermaye artışından ziyade paydaşların/ortakların kalkınmasını sağlamaktır. Sonuç olarak yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kurulması; başta ülkemizin kooperatifçilik alanındaki ilerlemesine, halkın ekonomik süreçlerde aktif olmasına, enerjide tekelleşmeyi önleyerek enerji fiyatlarının düşürülmesine, bölgesel kalkınmaya, istihdam yaratmasına, çevresel zararın en aza indirilmesine, ekonomiye çarpan etkisi yaratarak katkı sağlamasına, en önemlisi de ülke enerji arz güvenliğine katkıda bulunarak enerji bağımlılığını azaltmasına yardımcı olacaktır”. Bu kapsamda sayın **USLU** çalışmanın ilk bölümünde Türkiye’nin sahip olduğu Rüzgar ve Güneş Enerjisi potansiyelini; ikinci bölümünde ise yenilenebilir enerji kooperatifçiliği üzerinde durmuştur

“Siyasette Kadının Eksik Temsili Sorununa Çözüm Önerisi Olarak Cinsiyet Kotası Uygulaması” başlıklı yazıda ise **Hasan YAYLI** günümüz dünyasında siyasette kadının daha güçlü bir paydaş haline gelmesini sağlamaya yönelik olarak uygulanan cinsiyet kotasına ilişkin özet bir değerlendirme ortaya koymuştur.

973. sayının diğer yazıları ise **Kadar AYAN**’a ait olan “Ekolojik Düşünce Üzerine”, dergimizin sürekli yazarlarından olan **Fatih ALİYİ**’nin “Orta Asya’da Türk-Rus İlişkileri” başlıklı yazısı ve **Şükrü BİTKİN**’in “Demirel Dönemi Hükümet Sistemi Tartışmaları” başlıklı yazılarıdır.

Her zaman olduğu gibi yenilikçi ve zengin bir muhteva ile hazırlamaya çalıştığımız Karınca dergisinin 973. Sayısının siz değerli kooperatif dostları için yararlı olacağını umut ediyorum.

Daha zengin içerikli yeni sayılarımız için katkılarınızı beklediğimizi hatırlatarak hepinize sağlıklı, mutlu ve bol kazançlı bir yıl diliyorum.

21 ARALIK DÜNYA KOOPERATİFÇİLİK GÜNÜ KUTLAMALARI KAPSAMINDA KASTAMONU'DA PANEL DÜZENLENDİ

Kooperatifçilik Günü etkinlikleri kapsamında **Türk Kooperatifçilik Kurumu, Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği ve Ziraat Mühendisleri Odası Kastamonu**

İl Temsilciliğince düzenlenen

“Tarımsal Örgütlenmenin Önemi ve Kooperatifçilik”

konulu paneli Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi.

Panelde Türk Kooperatifçilik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat Ersoy konuşmacı olarak katıldı.

Panel Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci TÜZEMEN'in açılış konuşması ile başladı.

Açılış konuşmasını gerçekleştiren *Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Naci Tüzemen*; "Türkiye sahip olduğu geniş arazi, uygun iklim şartları ile önemli tarımsal avantajları bulunan bir ülkedir.

Türkiye'nin güçlü olduğu tarım sektörü ülkemizin ekonomik ve sosyal yönünde önemli görevler üstlenmiştir.

1980'li yıllar ile sosyo-ekonomik değişim ile yerini sanayi, ticaret ve hizmet sektörüne bırakmıştır.

Tarımın gayri safi milli hasıladaki payı yüzde 35'lerden, yüzde 10'lara gerilemiştir.

Bir zamanlar ülkemiz tarımda kendine yeter konumundayken, ne yazık ki günümüzde ithalatçı konuma gelmiştir.

Tarım doğal olarak üretiminden, pazarlamaya kadar çeşitli risklerle karşı karşıyadır" dedi.

Tarımda riskleri azaltmanın en önemli yolunun üreticilerin örgütlenmesi olduğunu söyleyen Tüzemen; "Tarım kesiminin örgütlenmesinde Ziraat Odası, dernekler, birlikler, vakıflar ve kooperatifler gibi çiftçi organizasyonları söz konusudur.

Tarım kesiminin en örgütlü olduğu yapıların başında kooperatifler gelmektedir.

Felsefesini ortak hareket etmek ve düşünme üzerine oluşturan kooperatifçilik, ülkelerin kalkınmasında önemli bir araçtır.

Gelişmiş ülkeler kooperatifçilik hareketini dar gelirlerinin hayat standartlarının iyileştirilmesinde ve ülke ekonomisinin kalkınmasında kullanmışlardır.

Gelişmekte olan ülkeler ise, ne yazık ki kooperatiflerden gelişmiş olan ülkeler kadar istifade edememişlerdir. Örgütlenmede en önemli bir diğer konu ise üye, olan çiftçilerin sayısıdır.

Ülkemizde 2017 yılı itibariyle Ziraat Odalarının kayıtlı 4,8 milyon çiftçi üyesi bulunmaktadır.

Ancak bunlardan hayvan ıslah amaçlı örgütlere üye olan çiftçi sayısı 439 bindir. Ürün gruplu birliklere üye sayısı 321 bindir.

Bu ve benzeri veri kayıtlarından anlaşılacağı üzere, Ziraat Odası'na kayıtlı toplam çiftçi sayısının yüzde 10'unu diğer çiftçi organizasyonları içerisinde yer almaktadır.

Avrupa'da bu değerlerin yüzde 95'lerde olduğu bilinmektedir.

Ülkemizde kooperatiflere ortak olan çiftçilerinin ancak yarısı kooperatiflerden girdi talep etmektedir. Ayrıca üyelerin 4'te 1'inin kooperatiflere satışı için ürün teslim ettiği bilinmektedir" diye konuştu.

Kooperatif üyelerinin yüzde 80'inin risturnun ne olduğunu bilmediğini vurgulayan Tüzemen; "Üretime politikasına dayanmayan, üreticiyi teşvik etmeyen tarım politikaları ve üreticilerin bir çatı altında toplanamamış olmaları tarımsal kalkınmanın önündeki en önemli engellerden biridir.

Tarım sektöründe çiftçiler örgütlenmedikçe çeşitli alıcılar karşısında güçsüz kalacaktır.

Ülkemizde et ve süt fiyatlarının oluşmasında hem hayvan hem yem fiyatlarının oluşmasındaki en önemli nokta üretici ile tüketicinin arasında 4-5 aracının bulunmasıdır.

Örgütlenmenin olduğu ülkelerde üretilen ürünün elde edilen karın yüzde 60-70 civarı üreticinin eline geçerken, aracılığın olması yüzünden üreticinin eline geçen karın yüzde 30-40 civarında olduğu anlaşılmaktadır.

Kooperatifler ve benzeri örgütlenmeler ile çiftçilerimiz ürettiği üründen daha çok gelir sağlayabilir. Aksi halde hem üreticiler, hem de tüketiciler zarar görecektir.

Ülkemizde tarım sektörünün yeniden önemli bir aktörü haline getirilebilmesi için, tarım ürünlerinin üretiminden pazarlanmasına kadar her aşamasını çağdaş yöntemlerle güçlendirecek projeler üretilmelidir. Bugün ülkemizde tarımsal kalkınmanın bireysel faaliyetlerle değil, karşılık dayanışma ile olabileceği anlaşılmıştır. Bu sebeple çiftçilerimizin örgütlenmesi önemlidir” şeklinde konuştu.

Açılış konuşmalarından ikincisini yapan *Belediye Başkan Vekili Eşref Can* ise; 21 Aralık Dünya Kooperatifçilik Günü’nü kutlayarak; “Kooperatifçilik insanların hayatında önemli bir yer tutar. Kastamonu’da ihtiyaçtan dolayı birçok kooperatif var. Köylünün ürettiği ürün elinde kalmamalıdır. Cennet vatanımız kendi kendine yeten dünyadaki 8 ülkeden biridir” dedi.

Konuşmaların ardından panelistler konuştu. İlk konuşmacı *Türk Kooperatifçiler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat Ersoy*, Kooperatifçilik ve Kooperatifçilik eğitimi üzerinde durarak eğitime yönelik sorunlardan ve çözüm önerilerinden bahsetti. Bu konuda Türk Kooperatifçilik Kurumunun faaliyetlerinden de bahseden Ersoy Kooperatifçilikle ilgili yasanın yetersiz olduğunu günümüz şartlarına yönelik tertemiz bir yasaya ihtiyaç olduğunu belirtti. Ersoy daha sonra dinleyicilerin sorularını cevapladı.

Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Nejdet Gültepe ve *Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği Başkanı Erol Akar* Tarımsal Örgütlenmenin Önemi ve Kooperatifçilik konulu konuşmalar yaptılar ayrıca Akar, dinleyicilere birlik faaliyetleri ile ilgili bilgi verdi.

Panel sonunda konuşmacılara plaket verildi.

**Kastamonu Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği
Başkanı Erol AKAR plaketini alırken**

***Türk Kooperatifçiler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ali Fuat ERSOYa plaketini
Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Naci TÜZMEN verdi.***

KOOPERATİFLERDE GENEL KURUL TOPLANTILARINA İLİŞKİN NİSAPLAR

Özdem SATICI TOPRAK*

I - Giriş

Kooperatiflerde kuruluş yılında gerçekleşen genel kurul toplantısından sonra her yıl olağan genel kurul toplantısı ve ihtiyaç duyulduğunda da olağanüstü genel kurul toplantıları ifa edilir.

Bu genel kurul toplantılarının gerçekleşebilmesi toplantı öncesi usulüne uygun çağrı yapılması, bakanlık temsilcisi talebinde bulunulması gibi bazı işlemlerin yerine getirilmiş olması gerektiği gibi toplantının da belirli şartlara uygun icra edilmesi gerekir.

Yasada genel kurul görüşmelerinde aranacak nisaplarla ilgili olarak toplantının niteliği ile ilgili bir kısıtlama yapılmamış olduğundan kararın olağan veya olağanüstü genel kurulda alınmasının nisapları etkileyen bir yönü bulunmamaktadır. Ancak özellikle ortaklar açısından önem arz eden bazı kararların alınması yönünden kanun koyucu bazı özel nisaplar belirlemiştir.

II - Özel Nisap Gerektirmeyen Kararlar

Kanun koyucu genel kurul toplantı nisabının ana sözleşmede hükme bağlanacağını belirtmiş (KK Md.45/3), örnek ana sözleşmelerin bir kısmında genel kurulun toplanabilmesi ve gündemdeki konuları görüşebilmesi için kooperatife kayıtlı ortaklardan genel kurula katılma hakkına sahip olanların en az 1/4'ünün şahsen veya temsilen toplantıda hazır bulunması gerektiği, ilk toplantıda nisap sağlanamadığı takdirde takip eden toplantıda da aynı nisabın aranacağı, bir kısmında ise ortakların en az 1/10'unun katılımının sağlanması gerektiği, ilk toplantıda nisabın sağlanamaması halinde ikinci toplantıda nisap aranmayacağı belirtilmiş, tarım satış kooperatiflerinde ise genel kurul toplantılarının açılabilmesi için genel kurula katılma hakkı olan ortakların yarısından fazlasının bizzat hazır bulunmaları ve ortaklar cetvelini imzalamaları, ilk toplantıda toplantı nisabı sağlanamadığı takdirde, ikinci toplantıda en az divan heyetini ve yönetim kurulu asıl ve yedek üye sayısını oluşturacak sayıda ortağın bizzat hazır bulunmaları ve ortaklar cetvelini imzalamalarının şart olduğu ifade edilmiştir.¹

*Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

1) <http://koop.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/ornek-anasozlesmeler/bakanlikca-kurulus-izni-verilen-kooperatif-ve-ust-kuruluslari-ornek-anasozlesmeleri>

Yasada toplantı nisabı yönünden tek kısıtlama yapı kooperatifleri için öngörülmüş olup, bu kooperatiflerin genel kurul toplantılarında ortakların en az 1/4 ünün şahsen yani bizzat veya temsilen yani vekaleten hazır bulunmaları gerektiği belirtilmiş (KK Md.45/3); bu kooperatiflerin örnek ana sözleşmelerinde de ortakların 1/4 ünün iştirakinin ilk ve takip eden genel kurul toplantılarında aranacağı yönünde hükümler yer almıştır.²

Kooperatiflerde Kanun ve ana sözleşmede aykırı hüküm bulunmadıkça genel kurul kararları oyların yarısından bir fazlası ile alınacaktır. (KK Md.51/1)

Yasal hükümde ana sözleşme ile bu tür kararların nisabı hakkında farklı bir oran belirlenmesine imkan tanındığından sıradan genel kurul kararları için yasada belirtilen nisabın altında bir oran da belirlenebilecektir. Bu tür kararlara, yönetim kurulunun seçimi, ücretlerinin belirlenmesi, denetçilerin seçimi, ibra, kooperatif ortaklığından çıkarılan ortağın itirazının görüşülmesi, taşınmaz alımı/satımı, taşıt alımı/satımı, gelir gider farkının bölüşülmesi, imalat ve inşaat işlerinin yaptırılma yönteminin belirlenmesi gibi kararlar örnek olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte konuyla ilgili örnek ana sözleşmelerde normal karar nisabı yarısından fazla şeklinde belirlenmiştir. Kanımızca bu düzenlemeye özellikle tek sayılarda salt çoğunluğun hesaplanmasında yarattığı güçlükler nedeniyle ihtiyaç duyulmuştur.

Bu noktada, genel kurul toplantılarında sıradan kararlar için öngörülen karar yeter sayısı olan ve uygulamada salt çoğunluk olarak bilinen yarısından bir fazla kavramının da değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Bu kavram özellikle oyların çift sayıda olduğu durumlarda rahatlıkla ifade edilebilirken, tek sayılarda buçuklu bir sonuç çıkması nedeniyle farklı bir tanımlamayı gerektirmektedir. Buna göre, konuyla ilgili farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte hakim görüş salt çoğunluğun tek sayılarda yarısından az olmayan, çift sayılarda ise yarısından bir fazla olan çoğunluğu işaret ettiği şeklinde oluşmuştur.³

III - Özel Nisap Gerektiren Kararlar

Belirttiğimiz üzere ortaklar ve kooperatif için taşıdığı önem nedeniyle bazı kararlar için yasada sıradan kararlara nazaran daha ağır oranda özel nisap belirlenmiştir. Buna göre kooperatifin dağılması veya diğer bir kooperatifle birleşmesi ve ana sözleşmenin değiştirilmesi gibi kararlarda fiilen kullanılan yani genel kurul müzakerelerine iştirak eden oyların 2/3 çoğunluğu gerekmektedir. Ana sözleşme ile bu nisabın ağırlaştırılabilmesine olanak verilmiş iken nisabın azaltılması yasada men edildiğinden, ana sözleşmeye bu yönde konulacak düzenlemeler hükümsüz olacaktır. (KK Md.51/2, BK Md.27/1)

Her ne kadar yasada kooperatifin sadece diğer bir kooperatifle birleşmesi halinden bahsediliyor ise de bilindiği üzere Kooperatifler ticaret şirketleri ile de birleşebilmekte, bölünebilmekte ve tür değiştirme yoluyla bir ticaret şirketine dönüşebilmektedir. (TTK Md.137/3, Md. 160/1, Md.181/1)

Buna göre Kooperatiflerin Türk Ticaret Kanunu hükümleri gereğince yapılacak şirket birleşmeleri ile bölünmeler için de yukarıda belirtilen nisabın aranması gerekecektir.(TTK Md. 151/1-d. Md.173/2)

Kooperatifin Türk Ticaret Kanunu hükümleri kapsamında tür değiştirmesi halinde alınacak kararlarda ise ortakların en az üçte ikisinin toplantıda temsil edilmeleri ve bu oyların çoğunluğunun sağlanması icap edecektir.(TTK Md. 189/1-d)

Diğer yandan, bazı genel kurul kararlarında yasada yukarıda belirtilen nisaptan da ağır bir oran

2) www.csb.gov.tr/db/yalova/icerikbelge/icerikbelge361.doc

3) Bkz. 20/11/1981 tarihinde kabul edilen Danışma Meclisi İç Tüzüğü'nün

115. Maddesi ilk fıkrası

belirlenmiş olup, kooperatif ortaklarının şahsi sorumluluklarının ağırlaştırılması veya ek ödeme yükümleri konulmasına yönelik kararlarda bütün ortakların 3/4 ünün onayının alınması gerektiği ifade edilmiştir.(KK Md.52/1)

Buna göre, kooperatif ortaklarının kooperatif borçları karşısındaki sorumluluklarının ağırlaştırılmasına (KK Md.30) veya bilanço açıklarının kapatılmasında kullanılmak üzere ortaklara ek ödeme ihdas edilmesine (KK Md.31) yönelik kararlarda kooperatife kayıtlı tüm ortakların 3/4 ünün rızası gerekecektir.

Örneğin, kooperatif ana sözleşmesinde her ortağın kooperatif borçlarından 200 TL'ye kadar veya iki ortaklık payı tutarında sorumlu olmasına yönelik hükmün 500 TL'ye çıkarılması isteniyorsa veya bilançoda meydana gelen açık için her ortakdan belirli bir tutarın tahsil edilmesi gerekiyorsa belirttiğimiz nisabın sağlanması gerekecektir.

Söz konusu nisaplar sağlanmadan alınan genel kurul kararları yargıya taşınabilecek ve iptal edilebilecektir.(KK Md.53)

Kooperatifin Türk Ticaret Kanunu kapsamında yapacağı birleşme veya bölünme sonucu ortakların ek ödeme yükümlülükleri genişleyecekse tüm ortakların 3/4 ünün rızası aranacak, kooperatifin tür değiştirmesi sonucu ortakların mali sorumluluklarının artacağı hallerde ise kooperatife kayıtlı ortakların üçte ikisinin olumlu oyu sağlanacaktır.(TTK Md.151/1-d)

Yine bu noktada ifade etmek gerekir ki kamu kuruluşlarından kredi alan kooperatiflerin kredi miktarının artırılmasından yararlanmak üzere alacakları kararlarda normal karar nisabı aranacağı gibi, tasfiye halindeki kooperatiflerin genel kurul toplantılarında nisap aranmayacak ve kararlar oy çokluğu ile alınacaktır.(KK Md.52/2, 81/4)

Aynı hükümden hareketle kooperatifin bankalardan kredi kullanması halinde de özel nisap aranmaması gerektiği söylenebilecektir.

Konuyla ilgili olarak örnek ana sözleşmelerde, aktiflerin toptan satılması gibi önemli kararlarda ortakların 3/4 ünün rızası aranmış, tasfiye halindeki kooperatiflerde diğer kararlar için özel bir nisap gözetilmemiştir.

IV - Sonuç

Genel kurul toplantılarında karar alınabilmesi için ortakların iştiraki şarttır.

Bu organ kooperatiflerle ilgili önemli kararları hükme bağladığından yasa koyucu gerek toplantı ve gerekse karar nisabına ilişkin bazı düzenlemelerde bulunmuştur. Yöneticiler ve denetçilerin seçimi, ibrası, ücretlerinin belirlenmesi, tasfiye kurulunun seçimi, gayrimenkul ve menkul alımı gibi sıradan kararlarda kooperatif ana sözleşmesi ile toplantı ve karar nisabının belirlenmesine imkan sağlanmıştır.

Ancak kooperatifin dağılması, birleşmesi, tür değiştirmesi, başka bir kamu kuruluşu tarafından devralınması, ana sözleşmenin değiştirilmesi gibi kararlar ile ortakların mali sorumluluğunu artıracak kararlar için yasada özel nisaplar belirlenmiş ve bu nisapların hafifletilmesine izin verilmemiştir.

Dolayısıyla, genel kurul kararlarının alınması esnasında yasa ve ana sözleşmede yazılı toplantı ve karar yeter sayılarının sağlanması gerekmekte, söz konusu nisaplar sağlanmadan alınan kararlar yargı nezdinde iptal edilebilmektedir.

YÖRESEL KALKINMADA ÖRNEK BİR MODEL; MONDRAGON İŞÇİ KOOPERATİFLERİ

Vedat SADIOĞLU*

Giriş

İşçilerin girişimciliğini yüklediği ve yönetiminde bütünüyle söz sahibi olduğu bir işletme türü olan, işçi üretim kooperatiflerinin en başarılı örneğini, Mondragon İşçi Üretim Kooperatifleri oluşturmaktadır. '**Mondragon İşçi Üretim Kooperatifleri Sistemi**', yerel özerkliğin elde edilmesindeki katkılarının yanı sıra, yerel sanayinin kurulması ve istihdam sorununa çözüm oluşturtmasındaki rolüyle de ilgiyle izlenen ve diğer ülkelere model olarak önerilen bir sistemdir.

Sistem, endüstriyel sisteme insan merkezli bir bakış açısı kazandırması bakımından da önem taşımaktadır.

Mondragon İşçi Üretim Kooperatifleri, kooperatifçilik yoluyla kalkınmada dünyadaki tek örneği oluşturur ve işletmecilik ve endüstriyel demokrasi, katılımcılık ve dayanışma gibi sosyal kavramlar üzerine kurulu yaklaşık 60 yıllık bir başarının sahibidir.

Mondragon Kooperatifleri, aynı zamanda, büyük ölçekli modern endüstride, kooperatiflerin de faaliyet gösterebileceğinin ve başarılı olabileceğinin göstergesi olmuştur.

Mondragon Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi

İspanya'nın kuzeyinde yer alan Bask Bölgesi, Fransa ve İspanya arasında bölünmüş bir bölgedir.

Basklar binlerce yıldır gelenek ve dillerini koruyan bağımsız bir topluluk oluşturmuşlardır.

Özellikle son yıllarda, bölgedeki ekonomik gelişme ile herhangi bir bağlantısı olmaksızın yükselen kooperatif sistemine tanıklık etmiştir.

1941 yılında Bask Bölgesi'nde yer alan Mondragon Kasabası'na, din adamı olarak gönderilen **Jose Maria Arizmendi**, çoğu Basklılar gibi kaybeden Cumhuriyetçilerin tarafında yer almaktaydı.

Yörenin kamusal hizmetlerden yoksun olduğunu ve gençlerin işsizlik sorununu gören Arizmendi, gençlerin sorunlarındaki birincil önceliğin teknik eğitim olduğunu saptamıştır.

*Araştırmacı Yazar (vsadioglu1960@hotmail.com)

Resim 1: Bask Bölgesi ve Mondragon Kasabası

Arizmendi, 1943 yılında Mondragon halkının da desteği ile Mondragon'da bir politenik okul kurarak yörede mesleki eğitimi başlatmıştır. Bu okul, Mondragon kooperatifçilik deneyiminin doğuş ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Resim 2: Mondragon Kasabası din adamı Jose Maria Arizmendi

Zaragoza’da, teknik mühendislik okulundan 1952 yılında mezun olan beş genç mühendis, Bask bölgesinin ilk ve en büyük endüstriyel kooperatifini 1956 yılında kurarak **‘Mondragon İşçi Üretim Kooperatifçiliği’**nin temellerini atmışlardır.

Ulgor (*bugünkü adıyla Fagor Electrodomesticos*) adını taşıyan ve 24 işçi tarafından kuruluşu gerçekleştirilen bu ilk endüstriyel kooperatif, başlangıçta sadece ocak ve soba üretirken, sonraki yıllarda gaz sobaları ve bütan gazı üretimine geçmiştir.

Ulgor’un ortak sayısı 1958 yılında büyük bir artış kaydederek 158’e yükselmiştir.

Resim 3: Fagor’un gezici mutfak eşyaları aracı (1963)

Mondragon’un başarılı Ulgor girişimini, diğer işçi kooperatiflerinin kurulması izlemiştir. **Ulgor**, bugün grubunun en büyük kooperatifleri arasında yer alıp, geniş ürün yelpazesi ile iç ve dış piyasalar için üretim yapmaktadır.

Tüm sistemin kurulmasına öncülük eden Ulgor’un kurulmasından üç yıl sonra, Arizmendi yeni kurulan kooperatiflere teknik yardım sağlamak ve parasal yardımda bulunmak için bir finansman kurumuna gereksinim olduğunu ileri sürmüştür.

Bu gereksinimi gidermek için de, bir kredi birliği ve teknik yardım bürosu olan **Caja Laboral Popular** (CLP) kurulmuştur. 1960’lı yıllardan itibaren Ulgor örneği incelenerek, endüstriyel işçi kooperatiflerinin sayısında patlama düzeyine varan artışlar olmuştur.

Örneğin 1970-76 döneminde Mondragon grubu içinde 56 yeni işçi kooperatifinin yanı sıra, konut kooperatifleri, tarımsal kooperatifler ve tüketim mağazaları hızla kurulmuştur.

Yerel kooperatiflerden bir bölümü teknik okullarda kazanılan becerilerin uygulama alanı konumuna getirilmiştir. Bu endüstriyel işçi kooperatifleri, üretim ve istihdam alanlarındaki büyük katkılarıyla, ekonomik canlılık ve yaşanabilirliklerini en ileri düzeyde kanıtlamışlardır.

Bu başarıda, eğitim programlarından ve banka hizmetlerinden oluşan destek yapıların ve yerel halkın desteğinin büyük rolü olmuştur.

Mondragon kooperatifleri 1970’li yıllarda, CLP’nin yardımıyla bir sosyal sigorta kuruluşu olan, **‘Lagun Aro’**yu kurmuşlardır.

İspanya İş Yasası'na göre, Mondragon Küme Kooperatifi ortakları olan işçiler, kendi hesabına çalışanlar sınıfına girdiklerinden, ulusal sosyal sigorta sisteminden yararlanamadılar.

İspanya'da kendi hesabına çalışanların sigorta kuruluşu (Kendi Hesabına Çalışanlar Birliği) ise, yeterli güvenlik sağlayamamaktaydı.

Lagun Aro'nun kurulması kooperatif ortaklarının öz sigorta kuruluşu olarak, sağlık ve güvenlik sorunlarına çözümler getirmiştir.

Resim 4: Caja Laboral Popular Binası(Mondragon)

Günümüzde Durum

Mondragon İşçi Üretim Kooperatifleri sistemi, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen eşsiz bir başarının sahibi olmuştur. Bu başarılı organizasyon, İngiltere, İskoçya, Amerika gibi ülkelerde benzer modellerin gelişmesi ile uluslararası bir üne kavuşmuştur.

Organizasyon bazı ideallerinden ödün vermemektedir. Bu organizasyonda silah, lüks mallar ve çevreye zararlı ürünler üretilmemektedir. Sistem, kapitalizm ve sosyalizmin ötesinde, üçüncü bir ekonomik sistem olarak değerlendirilmektedir. Bu kooperatifçilik, yoksulluğu sona erdiren ve toplumdaki hiçbir bireyin refahını azaltmaksızın, bireyle yeni iş olanakları yaratan ve bu işi zoraki değil, gönüllü olarak benimsetme önceliğini hedef alan bir sistem olarak görülmektedir.

Mondragon başarısının altında yatan çeşitli etkenler vardır. Bu etkenler içinde ana etkenler şu şekilde sıralanabilir:

- Bask bölgesinin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı
- İşçi üyelerin sorumluluk ve hakları ile ilgili özel bir model oluşturmaları
- Kalkınmalarına destek veren gönüllü kuruluşlara sahip olması

Resim 5: Mondragon Merkez Binası(Mondragon)

Mondragon Kooperatifleri, katılımcı stratejik bir çerçevede bağımsız olarak çalışan üç büyük grupta örgütlenmiştir. Bunlar:

- Finansal Grup
- Endüstriyel Grup
- Dağıtım Grubu

Mondragon İşçi Kooperatiflerinin Temel İlkeleri

Mondragon Kooperatiflerinin temel ilkeleri genel olarak şu başlıklar altında toplanabilmektedir:

Açık Üyelik: Belirlenen işler için mesleki yeteneğe sahip olan tüm erkek ve kadınlara üyeliğin serbest olduğunu ifade eder.

Demokratik Örgüt: Tüm üye işçilerin eşitliği üzerine kurulan bu ilke, bir kişi bir oy esasını temsil eder.

İşçi Hâkimiyeti: Doğa, toplum ve kişilerin asıllarına dönmelerinde ve böylece elde edilen servetin dağılımından hak kazanabilmelerinde ana etkindir.

Sermayenin Araç Olması: Sermaye, iş için ikincil bir araçtır ve işletmenin gelişmesi için gerekli bir unsurdur. Elde edilen sonuçlar direkt olarak sermaye ile bağlantılı değildir.

Yönetime Katılım: İşletme yönetimine üyelerin katılımıyla kendi kendine yönetimin giderek geliştirilmesini ifade etmektedir.

Ücret Birliği: Sosyal çevre ve şirketin geri kalan bölümleriyle dayanışma içinde, her bir kooperatif işletmenin mevcut olanaklarına göre ücret belirlenir.

Kooperatiflerarası İşbirliği: Tüm gizli güçlerin ortaya çıkarılması için araştırma yapmayı (*kazanç havuzu ve işçi üyelerin transferini*) içermektedir.

Sosyal Dönüşüm: Kazancın çoğunlukla yeniden yatırıma dönüştürülmesiyle, yeni kooperatif iş alanları yaratmak ve toplum kalkınmasını başlatıcı desteği vermeyi kapsamaktadır.

Evrensel Yapı: Bu ilke, sosyal demokrasi için çalışma, barış, adalet ve kalkınma amaçlarının paylaşımını desteklemektedir.

Eğitim: Kooperatif ve mesleki eğitim için, yeterli insan ve ekonomik kaynak tahsis etmeyi ifade etmektedir. (İspanya’da eğitim kooperatifleri birçok okulun yönetiminde yer almaktadır.

Bu durum ortaklarının (*ebeveynler veya öğretmenler veya her ikisi birden*) doğrudan yönetimde söz sahibi olmalarını sağlamaktadır.)

Resim 6: Orbea bisikletleri, İspanyol Mondragon Kooperatifi Şirketi’nin bir parçasıdır.

Sonuç

2016 ICA verilerine göre kooperatif sayısı bakımından ilk üç ülke İtalya(41.000), İspanya (24.000) ve Fransa(21.000)’dir. İspanya’nın Bask bölgesinde **“Mondragon kooperatifleri”** ise tek başlarına ülkenin en büyük buzdolabı ve elektrikli ev gereçleri üreten işçi kooperatifleridir. MCC bugün 50 ülkede faaliyet göstermektedir.

Grup bünyesinde 8,5 milyar Euro’luk aktifi ve 357 şubesiyle Caja Laboral bankası ve 2,5 milyar Euro’luk aktifıyla Lagün Aro sigorta şirketi bulunmaktadır.

Fagor markası ile endüstriyel mutfak üreten Grup, otomotiv ve beyaz eşya yedek parçası, bisiklet ve otobüs koltuğu da üretmektedir.

Mondragon Kooperatif modelinin çalışma biçimi ise hiç değişmemiş durumdadır. 67 bin kişinin çalıştığı MCC’de 17 bin kişi şirketin tamamına sahiptir.

Şirkette yeni çalışmaya başlayanlar ise 11 bin Euro’luk bir aidat ödeyerek ayrıca şirkete de ortak

olabilmektedir. Ödenen bu fon, kâr payları da eklenerek her yıl büyüyor ve emeklilikte bu para geri alınıyor. Her çalışan, yönetime girebiliyor. Ortakların eşit oy hakkı bulunuyor. Kârın %15-16'lık bölümü çalışanlara dağıtılıyor ve gerisi yatırıma dönüştürülüyor.

Türkiye'nin sorunlar gündeminde büyük önem taşıyan, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının sağlanması, işsizlik sorunun çözüme kavuşturulması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özelleştirme kapsamına işçilerin dâhil edilmesi ve sosyal adaletin sağlanması, istihdam gibi sorunları vardır.

Ülkemizde ne yazık ki Bask Sistemi, yeterince araştırma konusu yapılmadan reddedilmiştir. Bunun temel gerekçesini, Bask Bölgesi'nin İspanya'dan ayrılması için faaliyet gösteren ve ETA olarak bilinen ayrılıkçı terör örgütünün silahlı mücadelesi olmuştur.

Oysa bu terör örgütü ile alternatif modelin bir ilgisi bulunmadığı gibi, örgütün faaliyetleri Bask Halkı tarafından hiçbir zaman desteklenmemiştir.

Bask Modeli olarak adlandırılan ve İngiltere, İskoçya ve Amerika gibi ülkelerde örnek olarak alınan sistemin, Türkiye'nin koşulları göz önüne alınarak incelemeye alınması ve bu konuda önyargısız davranılması ülkemiz açısından bir kayıp değil, kazanç olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- ICA 2016 Verileri
- <http://blog.milliyet.com.tr/yerel-kalkinmada-mondragon-isci-kooperatifleri/Blog/?BlogNo=415351>(Erişim Tarih:3.01.2018).
- <http://slideplayer.biz.tr/slide/10644260> (Erişim Tarih:3.01.2018).
- <http://www.habitat.org.tr/calisma/79-isemekdunyasi/202-mondragon-isci-uretim-kooperatifleri.html>(Erişim Tarihi:3.01.2018).
- <https://www.mondragon-corporation.com>(Erişim tarihi:3.01.2018).
- <http://www.gazetevatan.com/konyalilar-in-yapamadigini-mondragon-basardi-19130-eko-nomi>(ErişimTarihi:3.01.2018).
- <https://www.mondragon-corporation.com/LinkClick.aspx?fileticket=AwJz02959iE%3d&tabid=1121>(Erişim Tarihi:3.01.2018).
- <https://www.theguardian.com/social-enterprisenetwork/2012/mar/12/cooperatives-spain-mondragon>(Erişim Tarihi:4.01.2018).

KOOPERATİFLERDE YÖNETİM KURULU ÜYELİĞİ SIFATININ KAZANILMA VE KAYBEDİLME ESASLARI

*Mustafa YAVUZ**

1. Giriş

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa¹ (KoopK) göre kooperatiflerin organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur. Yönetim kurulu, kanun ve anasözleşme hükümleri içinde kooperatifin faaliyetini yöneten ve onu temsil eden icra organıdır.

Söz konusu kurul yapı itibariyle daimi, kanuni ve zorunlu bir kurul organdır. En az üç üyeden oluşması gereken yönetim kurulu, kooperatif ortakları arasından genel kurulca en fazla dört yıl için seçilir.² Bunların ve yedeklerinin kooperatif ortağı olması şarttır.

Yönetim kurulunun görevleri, yetkileri, hakları, yükümlülükleri ve sorumlulukları bağlamında yönetim kurulu üyeliği sıfatının kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin hususlar KoopK'da sıkı kurallara bağlanmıştır.

İşte bu çalışmada, kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliği sıfatının kazanılma ve kaybedilme esasları tüm yönleriyle ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. Yönetim Kurulu Üyeliğinin Kazanılması

Kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliği sıfatının çeşitli şekillerde kazanılması mümkündür. Söz konusu yöntemler aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Genel Kurul Tarafından Seçilme

Kooperatiflerde yönetim kurulu üyelerini seçme yetkisi, kanuni istisnalar dışında genel kurula aittir. KoopK'nın 42/I-2 maddesi uyarınca, genel kurulun bu yetkisi devir ve terk edilemez. Yönetim kurulu üyeliği sıfatının kazanılmasının normal yolu, genel kurul tarafından seçimdir.

Söz konusu sıfat, kooperatif ortakları tarafından önerilen aday listesi içerisinde veya bizzat

***Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı**

1) 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarihli ve 13195 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

2) Mustafa Yavuz, Kooperatiflerde Yönetim Kurulu Üyeliğine Seçilebilmek İçin Gereken Şartlar, Karınca Dergisi, Aralık 2016, Y.83, S.960, s.20.

kendilerinin aday olması durumunda genel kurul tarafından yapılan seçim sonucunda kazanılır.

Genel kurul; KoopK, ilgili diğer kanunlar ve anasözleşmede öngörülen kurallar çerçevesinde kooperatif ortakları arasından istediği kişi ya da kişileri yönetim kuruluna seçebilir.

Yönetim kurulu üye seçimi, olağan genel kurul toplantısında yapılabileceği gibi olağanüstü genel kurul toplantısında da yapılabilir.³

KoopK'da yönetim kurulu üyelerinin seçiminde ağırlaştırılmış nisap öngörülmemiştir.

Bu kapsamda yönetim kurulu üyeleri, kooperatife kayıtlı ortaklardan genel kurula katılma hakkına sahip olanların en az ¼'ünün şahsen veya temsilen hazır bulunduğu genel kurul toplantısında, bu nisabın sağlanması koşuluyla oylama sırasındaki mevcudun yarıdan fazlasının oyu ile seçilebilir. Eğer ki, ilk toplantıda anılan nisaba ulaşılamazsa, müteakip toplantılarda da aynı nisap aranır.

Daha önce belirtildiği üzere, yönetim kurulu üyeleri en çok 4 yıl için seçilebilir (KoopK md. 57). Anasözleşmede aksine hüküm yoksa tekrar seçilebilirler.

Söz konusu 4 yıllık süre emredici niteliktedir; genel kurul, yönetim kurulu üyelerini bu süreden daha uzun bir süreyle seçemez. Kanun, üyelerin görev süresini en çok 4 yıl ile sınırlandırmıştır.

Peki, yönetim kurulu üyeliğine daha kısa süre için seçilmek mümkün müdür? KoopK'da asgari süre belirtilmemiştir. Dolayısıyla, yönetim kurulu üyelerinin 4 yıl için seçilmesi zorunlu değildir.

Genel kurul isterse yönetim kurulu üyelerini 1, 2 ya da 3 yıl için de seçebilir.

Örnek anasözleşmelerde, genel kurulca bir süre tespitinin yapılmaması halinde, yönetim kurulu üyelerinin 1 yıl için seçilmiş sayılacağı ifade edilmiştir.

O halde, 4 yıldan fazla olmamak üzere genel kurul, yönetim kurulu üyelerini istediği süre için seçebilir, ancak belli bir süreliğine seçmemişse üyelerin 1 yıl için seçildiği kabul edilir. Öte yandan, yönetim kurulu üyelerinin tamamının aynı süre için seçilmesi zorunlu değildir.

Genel kurul, yönetim kurulu üyelerini değişik süreler için de seçebilir. Yönetim kurulunun dönem dönem yenilenmesi sistemi de benimsenebilir. Ancak uygulamada yönetim kurulu üyeleri, kurul olarak seçilmekte ve süreleri genellikle aynı olmaktadır.

2.2. Anasözleşme ile Atanma

Kooperatiflerin kuruluşundan itibaren yöneticilere ihtiyaç duyulduğundan, bu ihtiyacı karşılamak üzere KoopK'da, kuruluş aşamasında ilk yönetim kurulu üyelerinin anasözleşme ile atanması öngörülmüştür (md. 3/I-8).

Aksi halde, kooperatifin organsız kalma ve fiil ehliyetini kullanamama tehlikesinin gündeme gelmesi ve yönetim boşluğunun oluşması muhtemeldir. Bu kapsamda, ilk genel kurul toplantısına kadar görev yapmak üzere en az üç kurucu ortak, yönetim kurulu üyeliğine seçilir.

Ancak, ilk yönetim kurulu üyelerinin anasözleşmede gösterilmesi, onlar açısından özel bir hak sağlamaz. Bunun sonucu olarak genel kurul, ilk yönetim kurulu üyelerinin görev süresinin dolmasından önce veya sonra anasözleşmede değişiklik yapmadan aynı ya da başka ortakları yönetim kurulu üyesi olarak seçebilir.⁴

3) Mustafa Yavuz, *Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Üyeliği Sıfatının Kazanılması ve Kaybedilmesi*, Çimento İşveren Sendikaları Dergisi, Temmuz 2017, S.4, C.31, s.8.

4) Fatih Bilgili, *Şirketler Hukuku*, Dora Yayınları Bursa 2013, s.369.

2.3. Boşalan Yönetim Kurulu Üyeliklerinin Yedek Üyelerle Doldurulması

Yönetim kurulu aktif ve sürekli çalışan organdır. Dolayısıyla, yönetim kurulunun bu özelliğini her zaman koruyabilmesi gerekir. İşte KoopK'da, yönetim kurulu üyeliğinde boşalma olması halinde boş üyeliklerin ivedilikle doldurulabilmesini teminen yedek üye sistemi kabul edilmiştir. Bu çerçevede kooperatiflerde, yönetim kuruluna seçilen üye sayısı kadar da yedek üye seçilir. Yedek üyelerin, asıl yönetim kurulu üyeleri gibi kooperatif ortağı olması ve gerekli koşulları taşıması şarttır. Yönetim kurulunun asıl ve yedek üyeleri genel kurulda en çok oy alanlar arasından sıra ile belirlenir. Oylarda eşitlik halinde kuraya başvurulur.

Bu bağlamda, kooperatiflerde herhangi bir sebeple (istifa, vefat, ehliyetli olma vasfının kaybı veya ehliyetin kısıtlanması ya da üyelik için gerekli kanuni koşulların yahut anasözleşmede öngörülen niteliklerin yitirilmesi gibi) yönetim kurulu üyeliğinde boşalma olması halinde yönetim kurulu tarafından aldıkları oy sırasına göre yedek üyeler çağrılır. Eşit oy alanlar arasında ise kura çekilir.

Bununla birlikte, yönetim kurulu toplantı nisabını kaybetmişse, boşalan yönetim kurulu üyeliklerine denetim kurulu tarafından geciktirilmeksizin yeteri kadar yedek üye çağrılır (*KoopK md. 56/IV*). Söz konusu hükme aykırı hareket eden kooperatif ve üst kuruluşlarının denetim kurulu üyeleri için, aynı Kanunda bir aydan altı aya kadar hapis ve otuz günden üçyüz güne kadar adli para cezası öngörülmüştür.

Diğer taraftan, KoopK'da düzenlenmemekle birlikte, örnek anasözleşmelerde yönetim kurulunun yedek üyelerle de tamamlanamaması halinde, eğer yönetim kurulu toplantı nisabını kaybetmemişse, kanuni şartları haiz birini geçici olarak yönetim kurulu üyeliğine seçip ilk genel kurulun onayına sunacağı, onaylanması halinde selefinin süresini tamamlayacağı, yönetim kurulu toplantı nisabının altına düşmüşse, denetim kurulu tarafından seçimler yapılmak üzere genel kurulun derhal toplantıya çağrılacağı hükme bağlanmıştır.

Bahsi geçen düzenlemeye göre her ne kadar yönetim kurulu, genel kurula ait olan bir yetkiyi kullanmış olmakta ise de, söz konusu kural, genel kurulun her zaman toplanamaması ve karar alamaması nedeniyle meydana gelecek olumsuzlukların bertaraf edilmesini ve organ eksikliğinin oluşmamasını amaçlamaktadır. Öğretide kooptasyon adı verilen bu seçim yöntemi, geçici bir nitelik taşımaktadır. Zira bu şekilde seçilen yönetim kurulu üyesi en yakın zamanda gerçekleştirilecek genel kurul toplantısına kadar görev yapar.

3. Yönetim Kurulu Üyeliğinin Kaybedilmesi

3.1. Yönetim Kurulu Üyeliğine Seçilebilme Şartlarını Taşımadığı Halde Seçilenler İle Sonradan Kaybedenlerin Görevinin Sona Ermesi

Öncelikle belirtelim ki, yönetim kurulu üyeleri en çok 4 yıl süreyle görev yapmak üzere seçilmekle beraber, yönetim kurulu üyelerinin görev süresi, söz konusu süreyi aşmamak kaydıyla genel kurul tarafından belirlenir.

Bu sınır dâhilinde belirli bir süre için göreve getirilen yönetim kurulu üyesinin üyelik sıfatı, göreve getirildiği süre sonunda kendiliğinden sona erer. Ancak yönetim kurulunun görev süresi dolsa bile genel kurulu toplantıya çağırma yetkilidir (*KoopK md. 98, TTK md. 410/I*).

Yönetim kuruluna böyle bir yetkinin tanınmasının amacı, bir an evvel yeni yönetim kurulunun oluşmasını sağlamaktır.

Öte yandan, KoopK uyarınca kooperatiflerde yönetim kurulu üyeliğine seçileceklerin bazı nitelikleri haiz olması gerekmektedir.

Bu kapsamda, anılan Kanuna göre yönetim kurulu üyelerinin; Türk vatandaşı ve kooperatif ortağı olması, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunması, aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olmaması, mezkûr Kanunun 56/I-3 maddesinde⁵ öngörülen suçlardan hüküm giymemesi, KoopK'da düzenlenen bağdaşmayan görevlere ilişkin aykırı bir durumunun bulunmaması ve anasözleşmede yer alan nitelikleri taşıması şarttır.

Denetim kurulunca yapılan araştırma neticesinde, bir üyenin yukarıda sayılan gerekli şartları taşımadığı halde yönetim kuruluna seçildiğinin anlaşılması halinde, bu kişinin üyeliğinin, diğer yönetim kurulu üyelerinin katılımıyla yapılacak toplantıda son verilmesi gerekir (*KoopK md. 56/II*).

Kanaatimizce, bu hususta yönetim kurulunun takdir hakkı yoktur. Gerekli şartların sonradan kaybedilmesi halinde de ayrı yol izlenir.

Bunun yanında, Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından ya da bu anılan Kanunda öngörülen suçlarla ilgili olarak haklarında kamu davası açılmış olanların görevleri ilk genel kurul toplantısına kadar devam etmekle beraber, yönetim kurulunca bu durumdaki üyelerin genel kurulca azli veya göreve devamı hakkında karar alınmak üzere yapılacak ilk genel kurul gündemine madde konulur (*KoopK md. 56/I-3*) ve genel kurulun vereceği karar göre hareket edilir.

3.2. Genel Kurulun Görevden Alması (Azli)

KoopK'da genel kurulun yönetim kurulu üyelerini görevden almasına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda, anılan Kanunun 98. maddesinde yapılan atıf dolayısıyla TTK'nın 364/I. maddesi uygulanır.

Buna göre, yönetim kurulu üyeleri, ister anasözleşme ile atanmış, ister seçimle gelmiş olsunlar, gündemde ilgili bir maddenin bulunması veya gündemde madde bulunmasa bile haklı bir sebebin varlığı halinde, genel kurul kararıyla her zaman görevden alınabilir. Konuya ilişkin olarak örnek anasözleşmelerde, **“Genel kurul lüzum görürse yönetim kurulu üyelerini her zaman değiştirebilir.”** denilmektedir.

Anasözleşmelerde geçen **“lüzum görürse”** ibaresini, haklı sebeplerin varlığı halinde şeklinde anlamak gerekir. Bu noktada; yolsuzluk, yetersizlik, bağlılık yükünün ihlali, geçimsizlik, ağır görev ihlali ve nüfuzun kötüye kullanılması gibi haller, haklı sebebe örnek olarak verilebilir. Haklı sebebin takdirinde somut olayın özellikleri göz önünde bulundurulur.

Ancak, haklı sebeplerin varlığı açısından yönetim kurulu üyesinin kusuru aranmaz. Genel kurul, yönetim kurulu üyelerinin tamamını görevden alabileceği gibi üyelere biri ya da birkaçını da görevden alabilir. Görevden alınan yönetim kurulu üyelerinin yerine kural olarak genel kurulca yenileri seçilir.

Diğer taraftan, kooperatif genel kurul toplantılarında gündeme bağlılık ilkesi geçerlidir. Anılan ilke

5) KoopK'nın 56/I-3 maddesi, “Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar; zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından ya da bu Kanun hükümlerine göre mahkum olmamak” hükmünü amirdir.

uyarınca gündemde bulunmayan hususlar genel kurulda görüşülemez ve karara bağlanamaz. Lakin KoopK'nın 46/III. maddesinde, söz konusu ilkeye bazı istisnalar getirilmiştir. İstisnalardan biri de, yönetim kurulu üyelerinin azli ve yerlerine yenilerinin seçilmesidir.

Buna göre, gündemde bulunmasa bile kooperatife kayıtlı ortakların en az 1/10'unun gündem maddelerinin görüşülmesine geçilmeden önce yazılı teklifte bulunmaları halinde yönetim kurulu üyelerinin görevden alınması ve yerlerine yenilerinin seçilmesi ile ilgili husus, genel kurula katılanların yarısından bir fazlasının kabulü ile gündeme alınır.

KoopK'da gündemde yer almasa bile azınlık oluşturan ortaklara yönetim kurulu üyelerinin azlinin görüşülmesini teminen gündeme madde ekletme hakkı tanındığından, kanaatimizce anonim şirketlerden farklı olarak⁶ gündemde yer almaması halinde yönetim kurulu üyeleri görevden alınamaz.

Yeri gelmişken belirtelim ki, örnek anasözleşmelerde, azınlığın genel kurul gündemine madde ilave etmek suretiyle yapılan seçim sonucu değiştirilen yönetim kurulu üyelerinin yerine seçilenlerin, öncekilerin görev sürelerini tamamlayacağı ifade edilmektedir.

Diğer taraftan, KoopK'nın 55/II. maddesinde yer alan **“Yönetim kurulu üyeliğine seçilen tüzel kişiler, temsilcilerinin isimlerini kooperatife bildirir.”** hükmü gereğince kooperatiflerde gerçek kişi ortaklar yanında tüzel kişi ortaklar da yönetim kuruluna seçilebilmektedir.

Bu halde, tüzel kişi yönetim kurulu üyesinin görevden alınması halinde doğal olarak tüzel kişiyi yönetim kurulunda temsil eden gerçek kişinin de temsil görevi sona erer.

Bunun yanında, KoopK'nın 98. maddesi yollamasıyla kooperatifler hakkında da geçerli olan TTK'nın 364/II. maddesinde, **“Yönetim kurulu üyesi olan tüzel kişi, kendi adına tescil edilmiş bulunan kişiyi her an değiştirebilir.”** denilmektedir.

Dolayısıyla tüzel kişi yönetim kurulu üyesinin temsilcisi, genel kurulca değil, ancak kendisi tarafından değiştirilebilir. Ancak kooperatif de, gerektiğinde yönetim kurulu üyesi tüzel kişiden temsilcisini değiştirmesini talep edebilir.

Son olarak, genel kurulun, yönetim kurulu üyelerini görevden alabilmesine ilişkin KoopK'da ağırlaştırılmış nisap öngörülmemiştir. Bu noktada, yönetim kurulu üyelerinin görevden alınmasında olağan nisap uygulanır.

3.3. İstifa

Yönetim kurulu üyeleri ile kooperatif arasındaki akdin hukuki niteliği hakkında taraflar arasında özel bir hüküm öngörülmemişse, bu sözleşmenin vekâlet olduğu öğretide kabul edilmektedir. Bu çerçevede, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun⁷ 512. maddesi gereğince yönetim kurulu üyeliğinden istifa etmek her zaman mümkündür.

Keza örnek anasözleşmelerde de yönetim kurulu üyelerinin, istifa etmek suretiyle her zaman çekilebileceği hükme bağlanmıştır.

İstifa etme (görevden çekilme) hakkı, her yönetim kurulu üyesinin sahip olduğu bireysel bir haktır. Yönetim kurulu üyeliği zorunlu bir görev olmadığından ve hiç kimse de zorla yönetim kurulunda çalıştırılmayacağından bahsi geçen hakkın kullanımı, herhangi bir sınırlamaya tabi değildir.

6) Anonim şirketlerde gündemde yer almasa bile genel kurul yönetim kurulu üyelerini görevden alabilir ve yerlerine yenilerini seçebilir. Zira TTK md. 413/III'te yönetim kurulu üyelerinin görevden alınmaları ve yenilerinin seçimi yılsonu finansal tablolarının müzakeresi maddesiyle ilgili sayılmıştır.

7) 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Dolayısıyla üyeler, fikir ayrılığı, anlaşamama veya benzeri sebeplerle her zaman üyelikten istifa edebilir. Tek taraflı bozucu yenilik doğuran hak niteliğinde olan istifa, iç ilişkide, bu yöndeki beyanın kooperatife ulaşmasıyla hukuki sonuç doğurur.

Bu nedenle istifa, yönetim kurulu veya genel kurulun onayına bağlı değildir.

Dış ilişkide ise görünüşe güven ilkesi gereğince, iyi niyetli üçüncü kişiler bakımından etkili olabilmesi için ticaret siciline tescil ve ilan ettirilmesi gerekir.

İstifa, kural olarak herhangi bir şekle tabi olmamakla birlikte, ispat hukuku açısından istifanın yazılı olarak yapılması faydalı olur.

Ayrıca istifanın hüküm ifade edebilmesi için karşı tarafa ulaşması gerektiğinden, istifanın kooperatife ulaşıp ulaşmadığı konusunda hukuki ihtilaf yaşanmaması için istifayı içeren yazılı beyanın, noter kanalıyla veya iadeli taahhütlü olarak tebliğ edilmesi önerilir.⁸

3.4. İlgili Bakanlıkça Yönetim Kurulu Üyelerinin Görevine Tedbiren Son Verilmesi

03.06.2010 tarihli ve 5983 sayılı Kanunla⁹ KoopK'nın 90. maddesi yeniden düzenlenmiştir.

Bu düzenleme kapsamında anılan maddenin yeni halinde “Birinci fıkradaki teşekküller (*Kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği*), denetim sonuçlarına göre ilgili bakanlıkça verilecek talimata uymak zorundadırlar.

Yapılan denetimler sonucunda, kooperatiflerin, kooperatif birliklerinin, kooperatif merkez birliklerinin, Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin ve bunların iştiraklerinin yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey yöneticilerinin, hukuka açıkça aykırı eylem ve işlemlerinin tespit edilmesi durumunda, ilgili Bakanlık, kamu yararı ve hizmet gerekleri dikkate alınarak gecikmesinde sakınca görülen hallerde ileride telafisi güç veya imkansız zararlara yol açılmasının engellenmesi amacıyla bu kişilerin görevlerine tedbiren son verebilir.

Bu durumda ilgili Bakanlık, bir yıl içerisinde olağanüstü genel kurul toplantısının yapılması için gerekli tedbirleri alır.” hükmüne yer verilmiştir.

Yapılan bu değişiklikle ilgili bakanlıklara¹⁰ belirli şartların oluşması halinde **“kooperatif yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey yöneticilerinin görevlerine tedbiren son verme”** yetkisi tanınmıştır.

Söz konusu hükmün iptali amacıyla Anayasa Mahkemesine başvurulmuş, ancak Yüksek Mahkeme iptal talebini 19.01.2012 tarihli ve E.2010/79, K.2012/9 sayılı kararıyla¹¹ reddetmiştir.

Dolayısıyla, KoopK'nın 90. maddesinde yer alan şartların varlığı halinde ilgili Bakanlık tarafından kooperatif yönetim kurulu üyelerinin görevlerine sona verilebilir.

Bu durumda, yönetim kurulu üyesinin görev süresi de sona erer.

8) Mustafa Yavuz, agm, Temmuz 2017, s.9.

9) 5983 sayılı Kooperatifler Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

10) İlgili bakanlık; tarımsal amaçlı kooperatifler ve üst kuruluşları için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, yapı kooperatifleri ve üst kuruluşları için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, diğer kooperatifler ve üst kuruluşları için ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığıdır.

11) Anayasa Mahkemesinin 19.01.2012 tarihli ve E.2010/79, K.2012/9 sayılı kararı, 20.05.2012 tarihli ve 28307 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

3.5. Bağıdaşmayan Görevler Kapsamında Yönetim Kurulu Üyeliğine Seçilme İşlemlerinin Hükümsüz Olması

6215 sayılı Kanunla¹² KoopK'ya eklenen **“Bağıdaşmayan görevler”** başlıklı ek 3. madde ile kooperatifler ve üst kuruluşlarının yönetim kurulu üyelerinin;¹³ bu kooperatiflerin ve üst kuruluşlarının hissedarı oldukları şirketlerde, katıldıkları vakıflarda ve diğer teşekküllerde yönetim kurulu üyesi veya denetçi olması ve personel olarak yahut başka bir şekilde ücretli görev alması yasaklanmıştır.

Söz konusu diğer görevleri bulunmasına rağmen kooperatif ve üst kuruluşlarında yönetim kurulu üyesi olarak seçilenlerin, seçildikleri tarih itibarıyla diğer görevlerinden ayrılmaları gerekir. Anılan görevlerinden ayrılmayanların yönetim kurulu üyeliğine seçilmelerine ilişkin işlemler hükümsüzdür.

Yönetim kurulu üyeliğine seçilme işlemleri belirtildiği şekilde hükümsüz olanların yerlerine yedekleri çağrılır. Bu noktada, KoopK'nın ek 3. maddesi gereğince yönetim kurulu üyeliğine seçilme işlemleri hükümsüz olan yönetim kurulu üyelerinin doğal olarak görevleri de sona ermiş olmaktadır.

4. Sonuç

Kooperatiflerde, anasözleşmeyle atanmış veya genel kurul tarafından seçilmiş, en az üç kişiden oluşan bir yönetim kurulu bulunur. Kooperatiflerin anayasası niteliğinde olan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kooperatif yönetim kurulu üyeliği çeşitli şekillerde kazanılıp kaybedilebilmektedir.

Bu çerçevede yönetim kurulu üyeleri, kural olarak genel kurul tarafından seçilir. Genel kurulca seçilme dışında yönetim kurulu üyeliği sıfatı, anasözleşme ile atanma ve boşalan yönetim kurulu üyeliklerinin yedek üyelerle doldurulması şeklinde kazanılabilir.

Yönetim kurulu üyeliği sıfatının kaybedilme esasları ise; görev süresinin dolması, Türk vatandaşlığından çıkılması/çıkarılması, kooperatif ortağı sıfatının yitirilmesi, medeni hakları kullanma ehliyetinin kaybedilmesi, aynı türde başka bir kooperatifin yönetim kurulu üyesi olunması, KoopK md. 56'da öngörülen suçlardan mahkûm olunması, genel kurulun görevden alması, yönetim kurulu üyeliği görevinden istifa edilmesi, ilgili bakanlıkça yönetim kurulu üyelerinin görevine tedbiren son verilmesi ve bağıdaşmayan görevler kapsamında yönetim kurulu üyeliğine seçilme işlemlerinin hükümsüz olması şeklinde sıralanabilir.

12) 6215 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 12.04.2011 tarihli ve 27903 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

13) KoopK'nın ek 3. maddesinde kooperatif yönetim kurulu üyeleri hakkında öngörülen yasak, kooperatif denetçileri hakkında da geçerlidir.

TÜRKİYE İÇİN YENİLENEBİLİR ENERJİ KOOPERATİFÇİLİĞİNİN ÖNEMİ

Yeter DEMİR USLU *

Giriş

Kooperatifler, kar amacı gütmeyen ekonomik faaliyetlerini sürdüren, özel yapıya sahip ekonomik ve sosyal amaçlı kuruluşlardır (Koçtürk, 2006).

Gelişmiş ülkelerin çoğunda devlet ve özel sektörün yanında üçüncü bir sektör olarak kendi kendine yardım eden, kendi sorumluluklarını üstlenen ekonomik dayanışma örgütleri olan kooperatifler öne çıkmıştır (Bayaner, 2014, s. 54).

Ülkemizde ise; yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen kooperatifçilik kültür ve yapısının istenilen seviyeye ulaşamamasında aynı zamanda da ekonomiye, gelişmiş ülkelerdeki örneklerine oranla, daha az katkısının bulunmasının nedenleri arasında çeşitli iç ve dış etmenler bulunmaktadır.

Söz konusu etmenler içinde en önemlileri; kooperatifçilik girişimlerinin halk tarafından değil devlet eliyle hayata geçirilmeye çalışılması; kötü imaj ve algı yaratan başarısız kooperatif örnekleri ve farkındalık eksikliğidir.

Kooperatifler gelir düzeyi düşük, sermayesi yetersiz bireyleri bir araya getirerek ekonomik güç temin etmelerini sağlar. Bu sayede küçük tasarrufların büyük yatırımlara dönüştürülmesine imkan sağlanmış olacaktır (Bayaner, 2014, s. 57).

Kooperatifler toplumsal bir dayanışma ürünü olmasının yanı sıra sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlama hususunda çarpan etkisi olan role ve yetiye sahiptir. Toplumsal dayanışma olgusu sayesinde bireylerin, günümüzün en önemli sorunlarından biri olan çevreye verilen zararın artmasını önleme konusunda birlik olmak ve ortak geleceği koruma yönünde örgütlenmeleri daha kolay olacaktır.

Bu kapsamda enerji kooperatiflerinin özellikle yenilenebilir enerji kaynakları üzerine yoğunlaşması, söz konusu alanlara yönelik yatırımlarda bulunması; sosyal ve ekonomik kalkınmaya doğrudan ve dolaylı olarak katkı sağlayacaktır.

Ekonomik, sosyal, kültürel istek ve ihtiyaçlarının demokratik usullerle karşılandığı bu yapının neden

* Doç. Dr. İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi

enerji gibi önemli bir alanda da kendine yer bulduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Dünyadaki enerji kooperatiflerinin çoğunluğu enerji temini sağlayamayan kırsal kesimin örgütlenmesi sayesinde oluşmuştur. Öyle ki dünya üzerindeki enerji kooperatiflerinin önemli bir kısmı elektrik dağıtım ve elektrik üretim kooperatiflerinden oluşmaktadır. Son dönemde enerji arz güvenliğinin, çevre dostu uygulama ve farkındalığın öneminin artmasıyla yenilenebilir enerji kooperatiflerinin sayısında önemli artışlar yaşanmıştır.

Özellikle Almanya Danimarka ve İngiltere yapmış oldukları teşvikler sayesinde günümüz yenilenebilir enerji kaynaklarında ve bu kaynakların kooperatifleştirilmesinde öncü olmalarının yanı sıra dünya çapındaki yenilenebilir enerji alanındaki kooperatifleşme hareketi, kırsalda uygulanan bir sistem olmaktan çıkıp diğer şirket türleri ile rekabet edebilecek seviyelere ulaşmıştır (Ayanoğlu, 2014).

Enerji bağımlılığı yüksek düzeyde olan Türkiye’de, dünyanın birincil amacı konumundaki bir alanda toplumsal sorumluluk bilincine sahip kooperatiflerin faaliyet göstermeleri, enerji piyasasında alternatif girişimlerin yer alması nedeniyle önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak açısından da yenilenebilir enerji sektörünün öne çıktığı görülmektedir. Ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının kuruluş maliyetlerinin yüksek olması birçok girişimcinin bu yönde yatırım yapmasına engel olmaktadır.

Bu noktada enerji kooperatiflerinin varlığı/kurulumu yenilenebilir enerji yatırımlarının önündeki en büyük engelin ortadan kalkmasını sağlayabilir. Türkiye’nin enerji temininde dış kaynaklara bağımlılığı bu alanlara yapılacak yatırımların sürdürülebilir bir büyüme ve gelişme için önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Türkiye sahip olduğu yenilenebilir enerji kaynakları etkin ve verimli kullanılabildiği ölçüde sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma adına çok önemli bir safhayı kayıpsız bir şekilde geçmiş olacaktır.

Yenilenebilir enerji sektöründe kooperatifleşme konusunda Türkiye; ABD, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerin oldukça gerisindedir. Bunun en büyük nedenleri arasında ise neredeyse her sektörde kendine yer edinmiş kooperatifçiliğin enerji alanında da kendine yer bulması için ülkemizde yeteri kadar farkındalığın oluşmamasıdır. Ayrıca kanun ve yönetmeliklerde yer alan lisans başvurusu yapabilecek tüzel kişiler arasında kooperatiflerin bulunmaması büyük ölçekli yenilenebilir enerji kaynakları üretim tesislerinin kurulmasına engel olmaktadır. Kanun ve yönetmeliklerde yapılacak düzenlemeler sayesinde öncelikle yenilenebilir enerji kooperatifçiliğinin kuruluş aşamasındaki yasal engeller ortadan kalkacaktır.

Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kooperatifçiliği

Devlet ve özel sektöründe yanında üçüncü bir sektör olarak ortaya çıkan kooperatifçilik ülkemizde; tarım, yapı, taşımacılık vb. alanlarda ve farklı yapılarla faaliyet göstermektedir. Türk Dil Kurumu (2004) kooperatifi **“Ortaklarının belirli iktisadi çıkarlarını korumak, özellikle meslek veya geçimlerine ilişkin gereksinimlerini işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet yoluyla karşılamak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli tüzel kişiliğe sahip şirket.”**

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 1. Maddesinde ise; **“Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortakların belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklık.”** olarak tanımlamıştır.

Türk toplumunda imece, lonca ve ahilik gibi isimlerle yüzyıllardır hayatımızda var olan ortak iş yapma, yardımlaşma ve işbirliği kavramlarının bir benzeri oluşturan kooperatifçilik sistemi günümüz şeklini alması, Osmanlı’nın son dönemlerindeki batılılaştırma hareketleri ile aynı dönemde başlamış olsa da, Cumhuriyetin ilanından sonra olmuştur (Örki, 2016).

Kooperatiflerin enerjinin üretiminde, sağlanmasında ve dağıtımında avantajları bulunmaktadır. Özellikle de yerel girişim oldukları için enerji konularında demokratik yerel kontrol söz konusudur.

Ayrıca kooperatifler kırsal elektrifikasyon için en başarılı örneği sunarak ademi merkeziyetçi yenilenebilir enerjiden yerel bazda ve en verimli şekilde yararlanmaktadır. Enerji kooperatifleri özellikle yerel ekonominin teşvik edildiği ve elektrik talebinin yükseldiği gibi gelişmekte olan ülkelerde, küçük ve orta ölçekli girişimlerin kuruluşuna önderlik etmektedir.

Böylece enerji sağlayıcılarının gelişmiş performansına katkıda bulunmaktadır (GTB, 2014).

Türk Hukukunda yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kuruluş usul ve esasları yasal olarak Kooperatifler Kanunu ile çizilmiş olan çerçeve ile küçük ölçekli yatırımlar açısından enerji üretimi konusu ise özellikle Lisanssız Enerji Üretimi Yönetmeliği ile belirlenmiştir.

Lisanssız Enerji Üretimi yönetmeliğinde ise temel olarak 1 MW kapasiteye kadar elektrik üretimini yapacak tesislerin tabi olacağı esas ve usulleri belirlemekte, bu tesislerin kurulması bakımından, lisanssız elektrik üretimi yapacak kişilerin tüzel veyahut gerçek kişi olabileceklerini belirleyerek bu anlamda bir sınırlandırmaya gidilmemektedir.

Yenilenebilir kaynaklara dayalı yerel ve yenilenebilir enerji yatırımlarının, küçük veya büyük, şehir veya kırsal, imece usulünün bir ürünü olarak kurulan kooperatifler çatısı altında değerlendirilmesi (Ayanoğlu G. , 2013);

- Enerjinin tüketileceği yerde üretilerek yerel kaynakların yerel halk tarafından kullanılmasına,
- Enerji sistemimizdeki kayıp oranlarının azaltılmasına,
- İstihdam oranında artışa,
- Toplumun ekonomiye katılımına ve enerji konusunda söz sahibi olabilmesine,
- Enerji piyasasındaki kartelleşmeye karşı dengeleyici bir alternatif oluşturulmasına,
- Sermayenin tabana yayılmasına,
- Yerel kalkınmaya,
- Çevrenin korunmasına,
- Ülke enerjisinin dışa bağımlılık oranlarının düşürülmesine önemli katkılar sağlamaktadır

Yenilenebilir enerji sektöründe kooperatifleşme konusunda Türkiye; ABD, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerin oldukça gerisindedir.

Bunun en büyük nedenleri arasında ise neredeyse her sektörde kendine yer edinmiş kooperatifçiliğin enerji alanında da kendine yer bulması için ülkemizde yeteri kadar farkındalığın oluşmamasıdır.

Ayrıca kanun ve yönetmeliklerde yer alan lisans başvurusu yapabilecek tüzel kişiler arasında kooperatiflerin bulunmaması büyük ölçekli yenilenebilir enerji kaynakları üretim tesislerinin kurulmasına engel olmaktadır.

Bu kapsamda kooperatifler lisans almadan, sadece kendilerinin veya ortaklarının enerji ihtiyacını karşılamak koşuluyla azami 1 MW'lık (1000 kW) elektrik enerjisi üretimi yapabilmektedir. Söz konusu üretim ve dağıtım aşamasında kooperatifler aynı zamanda YEK destekleme mekanizmasının sunduğu teşviklerden de 10 yıl boyunca yararlanma imkanına sahiptir (Ayanoğlu, 2015).

Türkiye farklı yenilenebilir enerji kaynakları açısından bakıldığını ciddi avantaja sahip olduğu görülmektedir.

Ancak güncel mevzuat, ekonomik ve finansal yapılar bu alandaki yatırımlara engel olabilmektedir. Ortakların özel sermayelerinin sınırlı seviyede kalması ve bu kapsam dışında kooperatiflerin desteklenmesi AB, BM ve diğer uluslar arası kurum kuruluşlardan temin edilmesi mümkün olabilmektedir.

Ancak söz konusu destekler profesyonelce hazırlanmış projelerle sağlanabilmektedir. Ulusal bazda ise özellikle kalkınma ajanslarının proje ve hibe desteklerine yenilenebilir enerji kooperatiflerinin çalışmalarının da eklenmesi gerekmektedir.

Sonuç

Toplum için faaliyetlerini yürüten kooperatiflerin temel amacı sermaye artışından ziyade paydaşların/ortakların kalkınmasını sağlamaktır.

Sonuç olarak yenilenebilir enerji kooperatiflerinin kurulması; başta ülkemizin kooperatifçilik alanındaki ilerlemesine, halkın ekonomik süreçlerde aktif olmasına, enerjide tekelleşmeyi önleyerek enerji fiyatlarının düşürülmesine, bölgesel kalkınmaya, istihdam yaratmasına, çevresel zararın en aza indirilmesine, ekonomiye çarpan etkisi yaratarak katkı sağlamasına, en önemlisi de ülke enerji arz güvenliğine katkıda bulunarak enerji bağımlılığını azaltmasına yardımcı olacaktır.

Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'nin sahip olduğu Rüzgar ve Güneş Enerjisi potansiyeli; ikinci bölümünde ise yenilenebilir enerji kooperatifçiliği üzerinde durulmuştur.

Kaynakça

Ayanoğlu, G. (2013). Enerji Yatırımlarına Yeni Alternatif; Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri. Gümrük ve Ticaret Uzmanları Derneği Dergisi (34), 27-33.

Ayanoğlu, G. G. (2014). Enerjide Yerel Kalkınmanın Anahtarı; Enerji Kooperatifleri. Tematic Ticaret ve Mevzuat Araştırmaları Dergisi (2).

Ayanoğlu, G. G. (2015). Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Kuruluş Önerileri. F. T. Kaya içinde, Enerji Piyasası Bülteni (s. 25-28). Ankara.

Bayaner, A. (2014). Kooperatiflerin Ekonomideki Rolü. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , 28, 53-70.

GTB. (2014). Temiz Enerji ve Enerjiye Erişimde Kooperatifler. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü).

Koçtürk, O. M. (2006). Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi. Yönetim ve Ekonomi , 13 (2), 119-136.

Örki, A. (2016). Ekonomik Kalkınmada Kooperatiflerin Öneminin Örneklerle Değerlendirilmesi. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi , 3 (2), 13-22.

TDK. (2004). İktisat Terimler Sözlüğü. 09 15, 2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59c3d38d00a524.51827778 adresinden alındı

SİYASETTE KADININ EKSİK TEMSİLİ SORUNUNA ÇÖZÜM ÖNERİSİ OLARAK CİNSİYET KOTASI UYGULAMASI

*Hasan YAYLI**

Günümüzde ülkeleri, siyasette kadın-erkek eşitliğinin sağlanamaması ve kadının temsil edilememesi sorununa çözüm için kota uygulamalarını yasal ya da gönüllü olarak uygulamaktadır. Kota uygulamalarının, yasal ve anayasal düzenlemeler doğrultusunda belirlenmesi, parlamentolarda kadın temsil oranını hızlı bir şekilde artıran bir uygulamadır.

Bu nedenle kadının siyasette temsil oranını artırmak isteyen pek çok ülke siyasette kota uygulamalarını benimsemekte ve bununla ilgili hukuki düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Türkiye’de günümüze kadar olan süreçte yasal ve anayasal düzenlemeler ile belirlenmiş bir kota uygulaması bulunmamaktadır. Partiler gönüllü olarak kendi aldıkları kararlarla kota uygulamalarına gitmekte ve bu doğrultuda adaylarını belirlemektedirler. Bununla birlikte partilerin gönüllü kota uygulamaları herhangi bir yaptırım getirmediğinden, belirlenen kotalara uyma konusunda problem yaşanmaktadır (*Gökulu, 2013, 363*).

Günümüzdeki birçok ülke demokrasi ilkelerini savunurken kadınların temsil sorununu göz ardı etmekte ve siyasi aktörlerin kendi faydası doğrultusundaki davranışlara göz yummaktadır. Aslında Sancar’ında dediği gibi, modern toplumlarda siyasal kararlara kadınların eşit katılımı toplumun modernlik doğrultusunda kendiliğinden gelişimi sonucu değil, ancak cinsler arası eşitliği sağlamak amacıyla hareket eden bir siyasi iradenin oluşması ve onun bilinçli uygulayacağı politikalar ile gerçekleşebilecek bir demokratikleşme meselesidir (*Sancar, 2008, 173*).

Bu cinsler arası eşitliği sağlamak üzerine kurulu demokratikleşme meselesi için birçok çözüm uygulanmaktadır. Toplumda erkeklerin ayrıcalıklı konumları ve kadınların siyasetten dışlanma eğilimi kadınlar lehine pozitif ayrımcılık konulmasını içeren yaklaşımları zorunlu kılmaktadır (*Çağlar, 2011, 73*).

Kadına yönelik birçok farklı uygulama da olsa da en çok kabul göreni cinsiyet kotası uygulamasıdır.

Kota uygulaması kadınların siyasette aktif ve yeterli düzeyde temsil edilmesinin önüne geçen ekonomik, toplumsal ve siyasal engelleri aşmak için uygulanan pozitif ayrımcılık politikasıdır (*Gökulu, 2013, 357*) ve Dahlerup’a göre, kota sistemleri, kadınların siyasette eksik temsilini gidermeye yönelik pozitif ayrımcı bir yapılanmadır. Pozitif ayrımcılıktan kasıt, kadınların parlamentoda etkili olabilmesini sağlayacak **“kritik eşik”** olarak tanımlanan kadın temsilci oranını hayata geçirmek yönünde geçici bir kota getirmektir (*Çağlar, 2011, 73*).

• Doç.Dr., Kırıkkale Üni. İİBF SBKY Öğretim Üyesi, hyayli@hotmail.com

Kota sistemlerinin gerisinde yatan temel düşünce, kadınların siyaset alanındaki eksik temsillerinin giderilerek, siyasal yaşam içinde daha yüksek oranda temsil edilmelerinin sağlanmasıdır. Kota, kadınların siyasal alanda görünürlüklerini artırmak, yönetim ve karar alma mekanizmalarında yer alabilmelerini sağlamak ve seçilme şanslarını artırmak için kullanılan bir araçtır. Ayrıca, siyasette fırsat ve temsil eşitliğinin önündeki engelleri kaldırılmak ve sonuç eşitliğine ulaşılabilme için telafi edici önlemleri içerir (*Sallan Gül & Altındal, 2015, 59-60*).

Dünya üzerinde birçok ülkede uygulanan kota uygulamaları devlet eliyle gerçekleştirilen ve kadın üzerindeki toplum değerlerini dönüştürerek siyasal yapılarda erkek egemenliğini yıkmakta bir çözüm önerisidir. Bir anlamda cinsiyet kotaları oldukça karmaşık bir probleme, kadınların kamu hayatındaki tarihsel dışlanmışlığına basit bir cevaptır. Cinsiyet kotaları siyasetteki kadınların tüm problemlerini çözemez. Ayrıca kotalar erkek egemenliğini yıkmak için de yapılmaz, herkes için uygulanır. Kota kadının eksik temsil durumunu hızla değiştirerek, temsilde adaleti sağlayabilir. Cinsiyet kotaları tek başına bir pozitif ayrımcılık metodu olarak duramaz, diğer değişkenlerle birlikte düşünülmelidir. Bununla birlikte cinsel kotalar, kadının politik temsilde tarihsel bir atılım olabilir ve sonuçta kadının eksik temsili altında yatan tarihsel toplumsal kalıp yargılarını yıkabilir (Çağlar, 2011, 73-74).

Cinsiyet Kotası Uygulamasının Türleri

Dünyada birçok ülkenin uyguladığı kota, ülkelerin siyasal mekanizmalarına göre farklı şekilde vücut bulmuştur. Ancak dünyada en çok uygulanan ve kabul gören 3 farklı kota uygulaması vardır:

Gönüllü Kota Uygulamaları: Gönüllü kota uygulamaları adından da anlaşılacağı gibi siyasi partilerin belirli oranda kadını seçimlerde aday göstermesine yönelik uyguladığı isteğe bağlı kotalardır. Bu sistemde belirlenen kotanın ihlali durumunda herhangi bir yaptırım söz konusu olmamaktadır.

Yasal Kota Uygulamaları: Bu tür kotalar partilerin seçim listelerinde belirli sayıda ya da oranda kadın aday göstermesini yasalar çerçevesinde zorunlu kılan kotalardır. Bu düzenlemeler bazı ülkelerde anayasa üzerinden gerçekleşirken bazı ülkelerde ise yasalar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

ÜLKELER	SEÇİM	YASAL KOTA	GÖNÜLLÜ KOTA	KADIN%
RUANDA	2013	VAR	YOK	61,3
BOLİVYA	2014	VAR	VAR	53,1
KÜBA	2013	YOK	YOK	48,9
İZLANDA	2016	YOK	VAR	47,6
NİKARAGUA	2016	VAR	VAR	45,7
İSVEÇ	2014	YOK	VAR	43,6
MEKSİKA	2015	VAR	VAR	42,6
GÜNEY AFRIKA	2014	YOK	VAR	42,3
FİNLANDİYA	2015	YOK	YOK	42
SENEGAL	2017	YOK	VAR	41,8
NORVEÇ	2017	YOK	VAR	41,4
NOMBİYA	2014	YOK	VAR	41,3
MOZAMBİYA	2014	YOK	VAR	39,6
İSPANYA	2016	VAR	VAR	39,1
FRANSA	2017	VAR	VAR	39

Ulusal Parlamentolardaki Kota Uygulamaları Ve Kadın Temsil Oranları (İlk 15 Ülke)
(<http://archive.ipu.org/wmn-e/arc/classif011017.htm> ve <http://www.quotaproject.org/searchDb.cfm#den> derlenerek hazırlanmıştır.

Partilerin listeleri belirleme esnekliği nedeniyle bu kota uygulamasında kadınlar listenin arka sıralarında yer alabilmektedir. Bu kota sisteminin gönüllü sistemden ayıran bir diğer özellik ise yasalar üzerinden belirlendiği için ihlali durumunda bir yaptırımın ön görülmesidir.

Kadınlar İçin Ayrılmış Koltuklar: Bu sistemde kadınlar için belirli sayıda milletvekilliği sayısı ayrılır ve bu sayede kadınların mecliste belirlenen oranda temsili garanti altına alınmış olur. Bu sistemin yasal kotalara göre avantajı, kadınların mecliste belirli bir oranda temsil edilmesini garanti altına almasıdır. Bu anlamda kadınların temsil oranını partilerin insiyatifine bırakmadığı için etkili ve sonuca yönelik bir uygulama olarak değerlendirilebilir (Gökulu, 2013, 359).

Siyasette pozitif ayrımcılık politikalarından olan **“kota”** uygulamaları 1970’lerde birçok ülkede gönüllü olarak başlamış, 1980 ve 1990’larda ise yasal ve anayasal düzenlemelerle yaygınlaşmıştır. İlk kota uygulaması 1975 yılında Norveç’te başlamıştır. Bunu 1985’de Danimarka, 1986’da Brezilya, 1987’de Hollanda ve 1994’te de Avusturya uygulanmıştır (Sallan Gül &Altındal, 2015, 60).

Tablo ’da görüldüğü üzere, yüksek kadın temsilindeki ilk 15 ülkede, sadece iki ülkede (Küba, Finlandiya) kota uygulaması bulunmamaktadır ve diğer ülkelerde kota yasal formda koruma altına alınmıştır. Ayrıca her ne kadar ilk kota uygulamaları Avrupa’da başlamış ve kadın, yüksek oranlarda temsil edilse de Sahra altı ülkeleri kadın temsilinde Avrupa’yı geçmiştir. Bu ülkelerde kota, parti veya yasal olarak uygulanmaktadır.

2018’e gelindiğinde kadının parlamentodaki kadın temsil orandaki ilk ülke Ruanda’dır. Kadınların Ruanda da bu ölçüde yüksek temsil edilmelerinde yakın zamanlarda yaşanmış kadınlara yönelik bazı trajedilerin rolü vardır. 1994 yılında ülkede 800.000 kişinin ölümüne sebep olan 100 günlük katliam boyunca özellikle kadınlar cinsel istismara uğramış, öldürme, aşağılanma ve zulme maruz kalmışlardır. Ülke yeniden yapılanma sürecine girerken kadınlar bu süreçte aktif rol oynadılar (Sitembölükbaşı, 2007, 21-22). Kadınların tarihte yaşadığı bu durumdan ve toplumdaki yerinin bu olaylara bağlı olarak değişmesinden dolayı kadınların siyasal yaşamdaki etkisinde artmasına sebep oldu. 2017 yılının verilerine göre şu an kadın temsilinde listenin ilk ülkesi olmuştur.

Dünyanın az gelişmiş ülkelerinin kıtası Afrika’daki ülkelerin kadın temsil oranı diğer gelişmiş ülkelerinkine göre daha fazladır, bunlardan birisi de Güney Afrika. Güney Afrika’da kadınlar Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’nde önemli rol oynadılar. Bu başarı sayesinde onlar, bugün yönetimdeki Afrika Ulusal Kongre’nin benimsediği kota uygulamasından yararlanmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007, 22).

Türkiye’de Kota Uygulamaları

Türkiye’nin siyasal mekanizmasında bakıldığında kadın-erkek eşitliği için birçok kolaylık, değişiklik hatta uluslar arası sözleşmeler kabul edilmiştir. Ancak buna rağmen “kota”ya yer verilmemiştir. Türkiye’de siyasette kota uygulamaları 1990’larda partilerin kendi kararıyla aldıkları uygulamalarla birlikte siyasi literatüre giren bir olgudur (Gökulu, 2013, 364). Siyasi partiler kendi tüzük ve programlarında öngördüğü kadarıyla kadın kotalarına izin vermektedir.

Türkiye’de kota uygulamaları, ilk kez Sosyal Demokrat Halkçı Parti’nin 27-28 Ocak 1990 tarihlerinde toplanan 5. olağanüstü kurultayında bir tüzük değişikliğine gidilmesi sureti ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişiklikte Parti, yönetim organlarında en az %25 temsil oranını öngörmektedir. Bununla birlikte partinin aldığı bu karar, kurultay delegeliklerinde ve milletvekili aday listelerinde uygulanmamış bu nedenle siyasette cinsiyet eşitliğine somut herhangi bir etki yaratmamıştır (Gökulu, 2013, 364). CHP, SHP’nin %25’lik kotasını parti birleşiminde benimsemiş, 2012’deki tüzük değişikliği ile oranı %33’e çıkarmıştır (Sallan Gül & Altındal, 2015, 62).

Aslında siyasal yaşamını sürdüremeyen birçok partide 1980’lerde ve 1990’larda gönüllü kota uygulamaları başlamıştır. Örneğin Doğru Yol Partisi’nde %10, Özgürlük ve Demokrasi Partisi’nde

cinsiyet kotası %50 olmuştur. Ancak kadınlar için siyasal temsil eşitliği, gerçek anlamda ne partilerinde ne de mecliste sağlanamamıştır (Sallan Gül & Altındal, 2015, 61).

1999 yılında HADEP %25'lik kotayı benimserken, 2001 yılında kotasını %41'e yükseltmiştir. Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), yeni adıyla Halkların Demokratik Partisi (HDP) %40 cinsiyet kotası ve eş başkanlık sistemini uygulayan parti olarak katıldığı seçimlerde bunu parlamentoya taşımıştır (Sallan Gül & Altındal, 2015, 62).

Aynı şekilde Anavatan Partisi de, Erkan Mumcu'nun genel başkanlığına gelmesinden sonra partinin tüm organlarında kadın ve gençler için üçte bir oranında kota kararı aldı (Sitembölükbaşı, 2007, 26).

İktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nde ise kadınlar için bir kota uygulaması yoktur. Aslında Ak Parti'nin tüzüğünde bu yönde bir hüküm yer almamasına karşın, parti örgüt yönetimi seçimlerinde informal uygulanan yüzde 20 kadın kotasıyla, Ak Parti'nin 71 kurucu üyesinin 12'sini kadınların oluşturmasına fırsat verilmiştir. Yine Ak Parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan, yeni dönemde parti yönetiminde kadın temsiline yüzde 30'a çıkarılmasını da kendisi istemiştir (Sallan Gül, 2015, 6).

Türkiye'deki bu siyasi tablonun da gösterdiği gibi, kota uygulamaları partilerin gönüllü kota uygulamaları ile belirlediği ancak uygulamada hayata geçirilmediği bir olgu olarak Türk siyasetinde yer alan bir kavram olagelmıştır. Bu durumun istisnası oy oranı bakımından küçük parti olarak nitelendirilen sol partilerdir (Gökulu, 2013, 366). Partiler arasında kota uygulamasındaki farklılıkların nedeni; büyük partilerin kazanılmış konumlarını riske atmak istememesi nedeniyle kadının siyasetteki temsili konusunda daha tutucu davranması, oy oranı sınırlı küçük partilerin ise tabanlarını genişletmek istemesi ve yeni toplumsal grupları partiye çekebilmek adına kota uygulamaları konusunda daha duyarlı olmalarıdır (Sitembölükbaşı, 2007, 26).

Kaynakça

1. ÇAĞLAR, Necdet (2011), "Kadının Siyasal Katılımı ve Kota Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, cilt 3, sayı 4, s. 56-79.
2. GÖKULU, Gökhan (2013), "Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili ve Kota Uygulamaları", International Journal of Social Science, cilt 6, sayı 5, Mayıs 2013, s 347-370.
3. SALLAN GÜL, Songül & ALTINDAL, Yonca (2015), "Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek", Toplum ve Demokrasi Dergisi, cilt 9, sayı 19-20, Ocak-Aralık 2015, s.51-71.
4. SALLAN GÜL, Songül (2007), "Seçimin Galibi Kim? Bıyıklı Kadınlar mı Yoksa Eril Siyaset mi?", Toplum ve Demokrasi Dergisi, cilt 1, sayı 1, Eylül Aralık 2007, s. 1-26.
5. SANCAR, Serpil & ACUNER, Selma & ÜSTÜN, İlkur & BORA, Aksu & ROMANIUC, Lara (2006), "Bir De Buradan Bak: Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil Toplumun Sorunudur", Ankara, <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/07/birdeburadanbak.pdf>.
6. SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2007), "Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt 12, sayı 1, s. 13-36.
7. <http://www.quotaproject.org/>
8. <http://www.unwomen.org/en>

EKOLOJİK DÜŞÜNCE ÜZERİNE

*Kadar AYAN**

Habitat veya hanehalkı anlamına gelen Yunanca aikos kelimesinden türetilmiş olan “**Ekoloji**” kelimesi Ernest Haeckel isimli Alman bir zoolog tarafından “hayvanın hem organik hem de inorganik çevresiyle toplam ilişkisinin araştırılması” anlamıyla ilk kez kullanılmıştır.

Biyolojinin bir alt dalı olarak 20. Yüzyılın başlarından itibaren görülmüş olsa da, 1950 yılından itibaren çevre projeleri ve konularına sempati göstermek amacıyla kurulan yeşiller hareketinin kullanımı ile kavram siyasi bir içeriğe bürünmüştür (Heywood, 2003: 321). Ekolojik bozulmalar yüzeysel, gözle görünen ve “kirlilik” olarak nitelenen, çevre sorunları olarak tanımlanabilir.

Nüfus artışı, endüstrileşme, kentleşme gibi faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan ve “klasik kirlilikler” olarak adlandırılan hava, su, toprak kirliliği gibi olumsuzluklar, çevre sorunları olarak adlandırılmaktadır (Yaylı, 2012: 151-169). Ayrıca, bazı canlı türlerinin ve tabii kaynakların yok olması, buzulların erimesi ya da radyoaktif maddelerin yol açtığı sorunlar da çevre sorunudur (Mutlu, 2001: 57).

Sanayileşme sonucunda 1800’lü yıllardan itibaren ortaya çıkan olumsuzluklara karşı, doğayı koruma çabalarının başladığı bu amaçla önce İngiltere’de ve sonra tüm Avrupa’da çevreyle ilgili derneklerin kurulmaya başladığı bilinmektedir. Bu hareketlerin temel dinamiğini, aydınlanma düşüncesi ve Endüstri Devrimi oluşturmaktadır. 1900’lü yıllardan sonra da ekolojik duyarlılık bu tür girişimlerin devam ettiği görülmektedir.

Ademi merkezîyet düşüncesinin savunulması, kırsala geri dönüş çağrıları, organik çiftlik hareketleri ve bazı ütopyik düşünceler, bu hareketlerin temel öngörülerinden bir kaçını oluşturmaktadır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonunda ekolojik duyarlılığın gelişmeye ve çeşitli toplum katlarında taraftar bulmaya başladığı söylenebilir. Ekolojiye yönelik düşünce ve duyarlılıkların, İkinci Dünya Savaşından sonra eyleme dönüştüğü görülmektedir (Görmez, 2003: 74, 79). Ekolojik sorunlar konusunda düşünceden eyleme geçilmesi ve böylece sorunun 1960’lı yıllarda uluslararası gündeme yerleşmesiyle birlikte, bu konuya ilgi duyan çevrelerin yaklaşımları arasındaki farklılıklar da belirginleşmeye başlamıştır.

Nitekim bu tarihten itibaren, bir taraftan doğaya dönüşü savunacak kadar radikal düşünceler dile getirilirken, bir taraftan da mevcut teknolojik gelişmelerin, ekolojik sorunlara yönelik çözümler

• **Eğitimci, Felsefe Bilim Uzmanı, inciycit12@gmail.com**

üreteceğini öne süren iyimser görüşler ortaya atıldığı görülmektedir (Görmez, 2003: 7). Arne Naess isimli İsveçli bir bilim adamı tarafından derin ekoloji kavramı kullanılmıştır. 1972 yılında Bükreşte'ki **“Üçüncü Dünyanın Geleceği”** isimli konferansta sığ ekoloji-derin ekoloji tanımı dile getirilmiş olup derin ekolojinin ilkeleri 1973 yılında yayımlanan bir makale ile **“The shallow and the Deep Long-Range Ecology Movements: A Summary”** belirlenmiş ve derin sığ ekoloji arasındaki farklar ortaya konulmuştur. George Session, Gray Snyder ve Bill Devall Noess dışında derin ekolojiye katkısı olan isimlerdir (Önder, 2003: 147). Derin ekolojinin kaynağı Leopold'un 1960'da ortaya koymuş olduğu **“toprak etiği”** düşüncesidir. Doğanın kendi başına bir değer taşıdığı ve insanın doğaya karşı bir sorumluluğu olduğu yani bir şey doğanın devamlılığını, güzelliğini, bütünlüğünü koruyor ise doğru aksi durumda ise yanlış fikrini ileri süren Toprak etiği düşüncesi (Keleş vd. 2005: 105).

Derin ekoloji fikri dünyayı birbiri ile kaynaşmış parçaların bir bütünü olarak girmekte sadece insanlarda değil bütün varlıklarda olgunlaşmanın da ötesinde bir kendini bulma yeteneği bulunması gerektiği mesajını vermektedir. Kendini bulmanın en üst noktası çeşitliliğin içinde herkes ile birlikte bir birlik duygusu yaşatmak, en alt noktası ise her şeye yabancılaşması ile noktalanan egoizmdir.

Naess'a göre insan ile doğayı birbirinden ayıran insan-merkezci düalizmi red eden derin ekoloji doğa ve insanı bir bütün olarak ele alır (Yaylı ve Yaslıkaya;2015:459) Derin ekolojiye siyasi açıdan ele alacak olur isek, egemenliği yeryüzünün bütün alanlarında kuran, olanları denetleyen ve yok eden, özel ve devlet bürokrasileri ortaya çıkaran ilerleme ve kalkınma yönelimlerinin ve bunların yanında şiddetle de aşırılıklarına karşı çıkmakta ve bununla birlikte insanların zarar verdikleri topraklar ve doğru yerde konuşma hakkına sahip olduklarını düşünmektedirler.

Bu noktada canlı bölgecilik fikri **“Bir taşıma kapasitesi olan her canlı bölgenin bu kapasitesi aşılmamalıdır.”** Ön plana çıkmaktadır. Önce Dünya isimli bir çevreci kuruluş tarafından derin ekoloji düşüncesinin benimsendiği görülmektedir. Yeşil hareket içerisinde, derin ekoloji düşüncesi ekolojik öncelikler doğrultusunda, toplumsal hayata yeniden düzenlenmesi görüşüyle ön plana çıkmıştır (Özer, 2001:8). Gelişmiş ülkelerde insanlığın refahı ve sağlığı için özelleştirilen korumacı çevreci hareket olarak sığ ekoloji Naess tarafından tanımlanmıştır.

Sığ ekoloji doğaya cansız bir varlık olarak görmekte ve insana doğaya hükmetme hakkı vermektedir. Doğanın kendine ait bir değeri olduğu düşüncesinin dışında doğaya araçsal bir değer affetmekte ve bu niteliğiyle **“aydınlanmış despotizmin”** bir türü olarak nitelendirilmektedir. Derin ekoloji ise derin değişkenlerin olması gerektiğine inanmaktadır (Önder, 2003: 1). Çevre korumacılığa göre endüstri uygarlığı, geçmişten bugüne ekolojik sorunların ortaya çıkmasında temel etmen olarak görüldüğü gibi aynı zamanda yine bu sorunu çözecek olan uygarlık olarak görülür.

Bu bağlamda sorun, bilim ve teknolojinin sorumluluğuna bırakılmalı, **“doğayı koruma önlemleri”** dışında bilimsel ve endüstriyel olmayan **“akıl dışı”** eğilimlerden uzak durulmalıdır (Laçiner, 1994: 12). Ekolojik sorunlar, çevre sorunlarını kapsadığı gibi insanlar arası ilişkileri, yani sosyal konuları da içerir. Ekolojik sorunlardaki bu boyut, diğer canlılar arasında ve insan-doğa ilişkisinde bütüncül bakış açıları gerektirir.

Bu bağlamda, doğayla ilgili sorunlar tartışılırken, aslında insanlaşma süreciyle; insan emeğiyle, bilimle ve teknolojiyle doğrudan ilgili bir tarih üzerinde tartışılır (Önder, 2008: 6). Doğanın ve doğadaki bozulmaların, çevre sorunlarında olduğu gibi yalın ve somut haliyle ele alınması, sorunların tespitinde ve çözüm önerilerinde kısıtlayıcı olabilmektedir. Örneğin; doğadaki her hangi bir “kirlilik” olgusu tarihsel bir çerçeveye oturtulduğunda, sadece doğadaki bağımsız süreçlerle açıklanamayacak, belli bir üretim tarzı, toplum yapısı ve tarihsel dönemle ilişkilendirilmesi gerekecektir (Çiğdem, 1998: 31). Tüm dünyayı ilgilendiren çevre sorunlarına karşı herhangi bir ayrıma gidilmeden tüm ülkelerin işbirliğine gitmelidir (Kaplan, 1997: 4).

“Ekolojizmin bakış açısından doğa-insan ilişkisi, başlı başına bir toplumsal ilişkidir. Ekoloji ortak değerlere sahip başka toplumsal hareketlerle iç içe geçerek bir çok toplumsal teoriden etkilenmiştir.

Sonuçta ekonomik, siyasi ve felsefi bir önermeler dizisine sahip olmuştur. Çevrecilik, “kirlenme” boyutu ile öne çıkardığı çevre sorunlarını **“teknik”** bir düzeyde ele alıp çözmeye çalışırken, ekolojizm insanı ve doğayı bütünlük içerisinde kavrayan insanı ve doğayı bütünlük içerisinde kavrayan daha geniş kapsamlı bir yaklaşımı içermektedir. Çevreciler, bozulan insan-doğa ilişkilerinin toplumun mevcut yapısı içinde düzeltilebileceğine, var olan kurumlarda yapılacak, kısmi değişikliklerle sorunun üstesinden gelinebileceğine inanmaktadırlar. Temel sorunlara inmeden, kirlenmeyi azaltacak teknik gelişmelere bel bağlamaktadırlar. Bu yoldaki klasik hedefleri çevre ile ilgili bakanlıklara ve çevre araştırmalarına bütçeden daha fazla pay ayrılmasıdır. Çevrecilik bu anlamda sanılanın aksine radikal değil, muhafazakâr bir tutumdur.” (Önder, 2008: 594-595).

Ekolojik düşüncüyü sağ-sol siyasi ayrımı içine koymak zor hatta imkânsızdır. Alman Yeşillerinin sloganındaki gibi: ‘Ne sağ nede sol, yalnızca ileri!’ (Heywood, 2003: 322). Antik çağlardan beri insan-doğa etkileşiminde uyum görüşlerini içeren düşüncelerin yer aldığı bilinmektedir. Ünlü filozoflar Platon ile Aristoteles’in görüşlerinin yanında (Görmez, 2003: 71); Taoizm, Budizm, Hinduizm ve eski Pagan gibi ‘Ana Toprak’ kavramına vurgu yapan dinlerin ekoselciliğin ilkelerinin belirlenmesi sürecine büyük etkileri olmuştur (Heywood, 2003: 322). Ayrıca İslam ve Musevilik gibi dinlerin kutsal kitaplarında söz konusu görüş ile ilgili bölümler içermektedir. 16. Yüzyılda insan-doğa uyumuna aydınlanma düşüncesinin etkisiyle bir darbe vurulmuş, insana doğayı bir malzeme olarak gösteren bu düşünceye karşı Marx, Rousseau gibi düşünürlerce getirilen eleştiriler, ekolojik hareketlere kaynaklık etmiştir (Görmez, 2003: 71).

Sanayileşme süreci ile birlikte yaygınlaşan sanayi ve şehir hayatı ideal kırsal yaşam nostaljisi yarattığı fikri; Peter Kropotkin ve William Morris gibi siyasi düşünürler ve Thomas Hardy gibi roman yazarları tarafından gün ışığına çıkartılmıştır.

Söz konusu sürece dikkatleri çeken ilk kitap Sessiz Bahar (*The Silent Spring*, 1962) ismi ile Rachel Corson tarafından, böcek ilaçları ve doğal zirai kimyasalların bilinçsiz kullanımı sebebiyle insan ile vahşi hayata verilen zararın bir eleştirisi olarak, kaleme alınmış olan bu çalışmayı; ‘Ehrlich ve Harriman’ın How to be a Survivor (*Nasıl Hayatta Kalınır*), Goldsmith’in Blueprint for Survival (*Hayatta Kalmanın Ayrıntılı Planı*, 1972), gayri resmi BM raporu Only one Earth (*Tek Bir Dünya*, 1972) ve Roma Klubü’nün The Limits to Growth (*Büyümenin Sınırları*, 1972)’ eserleri takip etmiştir.

Tüm bunlarla birlikte fosil yakıtların yok olmaya yüz tutmuş rezervleri, kirlilik, nükleer enerji gibi çevreci konulara dikkat çeken, yeni nesil eylemci baskı grupları oluşmuştur. Bu gruplara Greenpeace ile Friends of the Earth örnek olarak gösterilebilir. Worldwide Fund for Nature gibi geniş ve daha yerleşik olarak nitelendirilebilecek bu gelişme, gittikçe güç kazanan ve topluma iyi bir şekilde duyurulan çevreci bir hareketin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Heywood, 2003: 322-323).

Ekolojik sorunların oluşumuna neden olan her türlü eylem ve düşünceye zamanla daha fazla eleştiri yöneltmiş ve bunun sonucu olarak da söz konusu alanda düşünceleri eyleme dönüştüren gruplar oluşmuştur (Öz, 1986: 29). Bu grupların ekolojik sorunlara bakış açıları, sorunlara yönelik belirledikleri sebepleri ile önerdikleri toplum modelleri farklılıklar göstermektedir (Görmez, 2003: 89). Ekolojik hareketi üç kısma ayrılmaktadır; Sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda ekolojik sorunlara yaklaşanlar, anadünya görüşüne karşı çıkan; soruna erkek-kadın eşitliği ile yaklaşan sosyalist ve liberal ekofeministler ve siyasal platformda boy gösteren yeşil barış, yeşiller gibi gruplardır (Görmez, 2003: 88). Uluslararası düzeyde, ekolojik sorunlar ile ilgili olarak Avrupa Doğu Mirası Vakfı ile Yeşil Barış kuruluşları dikkat çekmekte, ancak kullandıkları yöntem bakımından farklılıklar göstermektedirler (Kaplan, 1997: 145).

Özgürleştirici bir çerçeveyi sorgulayarak bütünlükçü bir eleştiri yapan yeşil düşünüşe, çevre korumacılığının değil insanların içinde yaşadıkları doğal ve kentsel toplumsal çevre ile ilişkilerin niteliklerinin geliştirilmesini savunmuştur (Bora, 1990: 59). Yeşil hareketin amacı, **“yurttaş insiyatifine”** dayanan yeni bir siyasi anlayışın gelişimini sağlamaktadır. Yeşil hareketi sol akımlar

tarafından burjuvazinin kitleleri ayırmak için yeni bir aracı olarak adlandırıldıklarında doğuda komünizmin batıda ise kapitalizmin “asi çocukları” biçiminde nitelendirilmişlerdir (Şimşek, 1993: 20-22). Siyasallaşma sürecinde Yeşil Hareketi 2. Dünya savaşı sonrasında Almanya’da hızlı bir gelişim süreci geçirmiş ve halen Alman parlamentosunda önemli bir yer teşkil eden Alman Yeşil Partisi faaliyetleri ile şekillenmiştir (Özer, 2001: 173-198).

Öncelikle sanayileşmiş ülkelerde öne çıkan çevre sorunları, bu süreç içerisinde tüm dünyaya yayılmış günümüzde tüm dünyayı tehdit eder bir hal almıştır. Hal böyle olunca da çevreyi koruma fikri ulusal düzeyden sıyrılmış uluslararası düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası örgütler “**yeşil hareket**” fikri üzerinde yoğunlaşarak, benzer ilkeleri benimsemişlerdir. Zor ve uzun mücadelelerin ardından bazı ülkelerde yeşil hareket siyasal partileşme sürecine girmiştir. Bu durumun asıl nedeni gerçek çözümlerin ancak bu yolla bilineceğinin fark edilmesi idi. Yasama organlarında temsil edilme olanağı bulan bazı yeşil partiler bazı ülkelerde güçlü partiler sıralamasında ilk üçe girme başarısı elde ettiler. Yasama organlarına girmeyi cazip hale getiren durum Almanya’da %57 oy barajını aşan partilere oy başına yaklaşık üç dolar karşılığı yardım verilmesi ve seslerini daha iyi duyurabilmek adına bazı hizmetlerden ücretsiz yararlanabilmeleri olmuştur (Şimşek, 1993: 24).

Almanya’nın siyasal tarihinde ekolojik parti 20. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. 1968 yılında yeşil protesto hareketleri ilk olarak sol kanatta yer alan öğrenciler tarafından başlatıldı. İlk organize protesto hareketi, Rhine Vadisi’nin sanayileşme sonucu aşırı kirlenmesi üzerine göre halkı ve doğayı sevenler tarafından gerçekleştirildi. Zamanla nükleer enerji santrallerinin yapımına karşı direnmeler başlamıştır (Özdemir, 1988: 64). Almanya’da görülen bu hareketler 38.000 kişi tarafından 1978 yılında desteklenirken 1980 yılına gelindiğinde yaklaşık 5 milyon insan tarafından çeşitli örgütler aracılığı ile desteklenmiştir (Özdemir, 1988: 71).

Bu durum yeşil harekete büyük katkılar sağlamıştır (Bora, 1985: 70). Almanya’da partileşmenin gündeme gelmesi ile birlikte bir takım farklılıklar su yüzüne çıkmaya başlamış ve bu nedenle örgütlenme konusundaki bu farklılıkları gidermek için atılan ilk adım sol grupların ve muhafazakar grupların uzlaşmaya dayalı teklifte altında birleşmelerini sağlayan “**Çevre Koruma İçin Yeşil Liste**”dir. Bavyera’da birbirinden bağımsız gruplar “**Die Grünen**” adlı bir seçim ittifakında örgütsel bağımsızlıklarını ve yapılarını kaybetmeden bir araya gelmişlerdir.”

1979 yılında Rudolf Bahra, Otto Schily ve Herbert Gruh’un başını çektiği “**Eylem Birliği**”, “Gelecek İçin Yeşil Eylem” ve “**Yeşil Alternatif Liste**” gibi gruplardan oluşan platform partinin kuruluşuna giden yolda önemli bir rol oynamaktadır. Bu gruplar “Alternatif Siyasal İttifak Yeşiller” adı altında birleşerek Avrupa Parlamentosu seçimlerine girerek %32 oy oranına ulaşarak, “Yeşiller siyasetinin dört temel ilkesi olarak bilinen, “**ekoloji, toplumsallık, taban demokrasisi ve şiddet karşıtlığı**” ilk kez **Avrupa Parlamentosu seçimlerinde kullanılmıştır.**” Avrupa Parlamentosu 1984 seçimlerinde %8,2 oy alan Yeşiller, 1987 yılındaki genel seçimlerde ve 1-8,5 oy oranıyla parlamentoda 42 sandalye kazanmışlardır.

Almanya’nın birleşmesinden sonra yapılan ilk seçimde Yeşiller Partisi bir düşüş yaşamış ve 1992 yılında Batı ve Doğu rotasyon ilkesini benimsemiştir. Partideki yürütücü görevlerin dönüşümlü ve süreli biçimde yerine getirilmesini ön görmektedir. Yeşil Parti seçmeni genç kuşaktan gelen, ekoloji, kadın hakları, barış gibi konular çerçevesinde şekillenmiş ve dolayısı ile çok daha bilinçli ve siyasi bakımdan aktiftir.

Diğer partiler göz önüne alındığında Yeşil Parti’nin üye sayısı ile almış olduğu oy miktarında bir dengesizlik söz konusudur. Örneğin 1987 yılı seçimlerinde 42 bin civarında üyesi olan parti üç milyon oy almıştır (Önder, 2008: 612). 1960’larda başlayan ve ardından siyasal arenada Yeşil parti ile etkili olmaya başlayan Alman Yeşil hareketi, üstlendiği misyonu gerçekleştirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Sanayinin ekolojik bir şekilde Aşağı Sonya Eyaletinde yeniden yapılanması örnek olarak verilebilir bu durum yerelde olsa Yeşil Hareketin önemli bir başarısıdır ve zamanla bu eğilimin ulusal partili alanlara da yansıtacağı beklenmektedir (Özer, 2001: 173-198).

Greenpeace (Yeşil Barış)

Uluslararası kuruluşların yanı sıra çevre sorunları konusunda, faaliyetlerini bağımsız olarak sürdüren gönüllü çevre örgütleri de mevcuttur. Greenpeace bu çevre örgütlerine örnek olarak gösterilmektedir. Şirketlerden, devletlerden ya da siyasi partilerden bağış ve sponsorluk kabul etmeyen bütün çalışmalarının kaynağını sadece bireylerden aldığı maddî ve manevî destekle sürdüren Greenpeace'in amacı, çalışmalarını bağımsız olarak sürdürebilmektir. Ekoloji hareketlerini **“Green Politics”**, **“Ecofeminism”** ve **“Sustainable Development”** olarak üç sınıfa ayıran Carolyn Merchant, The Greens (**Yeşiller**) ve Greenpeace (**Yeşil Barış**) gibi grupları **“Green Politics”** içinde saymıştır (Görmez, 2003; 16). 1970'li yıllardan itibaren şekillenen Friends of the Earth (**Yeryüzü Dostları**) ve Greenpeace gibi örgütlerin ortaya çıkışı geleneksel korumacı yaklaşımdan yeni ekolojik bilince geçişin bir göstergesi olarak değerlendirilmekte ve bu örgütler korumacı derneklerden farklı olarak, ileri sanayi toplumlarının nükleer enerji, sanayi kirliliği, asit yağmurları gibi sorunlar üzerinden temel bir toplumsal değişme ihtiyacını dile getirmektedirler (Önder, 2003: 602-607).

Kendisini bir **“doğrudan eylem”** hareketi olarak tanımlayan Greenpeace'in amacı; gezegenimizi yaşanmaz hale getiren çevre suçlarına karşı bilimsel verilere dayanan kampanyalar yürütmek ve şiddet içermeyen doğrudan eylemlerle, bu suçları basın aracılığıyla gündeme getirmektir. Her zaman eylemlerle göz önünde bulunan bu örgütün aslında çok koldan işleyen geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Örgütün başlıca çalışma alanları ise şunlardır:

- “1 - Okyanuslar ve yaşlı ormanların korunması,
- 2 - İklim değişikliğini durdurabilmek için fosil yakıtların kademeli olarak sonlandırılması ve yenilenebilir enerjilerin teşvik edilmesi,
- 3 - Nükleer silahlanma ve nükleer kirliliğe son verilmesi,
- 4 - Temiz ve geri dönüştürülebilir enerjinin kullanılması,
- 5 - Zehirli kimyasalların ortadan kaldırılması,
- 6 - Genleri ile oynanmış organizmaların doğaya bırakılmasının önlenmesi,
- 7 - Savaşların önlenmesi,
- 8 - Küresel ısınmanın durdurulması,
- 9 - Ticari amaçlı balina avının kontrol altına alınması.” En önemli potansiyelini çoğu genç yaştaki binlerce gönüllüsünün oluşturduğu Greenpeace'in eylemlerinde kendini zincirleme en çok tercih edilen eylem türleri arasında yer almaktadır. Ancak her eylemin arka planında belki aylarca süren gözlemler, bilimsel çalışmalar, yetkili isimlerle görüşmeler bulunmaktadır.

Rapor hazırlama, anket yapma, basın açıklamaları, bina ya da tesislere tırmanma, afiş asma, boyama ve deniz araçlarıyla gerçekleştirilen eylemler en ince ayrıntılarına kadar uzmanlar tarafından hesap edilmektedir. Çünkü tetkik edilmemiş bilgiler Greenpeace eylemcilerinin yasal ve fizikî anlamda zor durumda kalmaları anlamına gelebilmektedir.

Doğal yaşamı korumayı, çevre tahribatını önlemeyi amaç edinen Greenpeace üyeleri; nükleer denemeleri önlemek için denemelerin yapılacağı alanlara girmekten çekinmemekte, balinaların yaşaması için kendilerini zıpkının önüne atacak kadar cesurca davranışlar sergilemektedir.

Derileri kürk yapımında kullanılmak üzere avlanan fok yavrularını ise çıkmayan yeşil renkli boyalarla boyayarak onları kurtarmaya çalışmaktadırlar. Greenpeace faaliyete geçtiği günden zamanımıza kadar geçen sürede hiçbir eyleminde şiddet kullanmamış, aksine kendi üyeleri şiddete maruz kalmışlar, hatta “şehit” vermişlerdir. Yürüdükleri yolda tartaklamalara, fiili saldırılara

maruz kalan Greenpeace gönüllüleri zaman zaman da çeşitli cezalarla hapsedilmekte, binlerce dolar tazminat ödemeye mahkûm edilmektedirler. Kullandıkları araç ve gereçlere el konulmakta ve araçlar kullanılamayacak derecede tahrip edilmektedir. Gemileri batırılmakta, uçan balonlarına el konulmaktadır. Ancak bütün bu engellemelere rağmen Greenpeace, gerek faaliyetlerini gerekse gönüllü sayısını arttırmaya devam etmektedir. Malta'daki Akdeniz ofisine bağlı olarak Türkiye'deki faaliyetlerine devam eden Greenpeace örgütü, bir yandan "yüzyüze projesi"yle taraftar toplamaya ve diğer yandan da yaptıkları eylemlerle Türkiye'de bir "çevre bilinci" oluşturulmasına katkı sağlamaya devam etmektedir (Arslan,2011:247-258).

21. Yüzyılda Ekolojik Siyasete Dair

İçinde bulunduğumuz yüzyılda yeşil partilerin yüzleştiği sorunlardan biri; bir zamanlar yalnızca kendilerine has 'çevre dostu' duruşlarının rakipleri tarafından da benimsenmiş durumda olmasıdır. Çağımızda ekolojik eylemcilerin ve çevreci grupların doğal dünyayı yok olmanın eşiğine getiren uygulama ve politikaları geri çevirmekten başka seçenekleri kalmamıştır. Bu gün ekolojik teoriyi bir dizi problem beklemektedir.

Bunlardan ilki; gelişmiş ülkelerin şu anda kullanmakta olduğu zenginliklerden vazgeçmek istemeyecekleri. İkincisi; sanayileşme ve onu rekabetçi bireycilik ile tüketicilik gibi alttan destekleyen değerlerin ekonomik küreselleşmenin sonucunda daha yerleşik hale gelmiş olması. Üçüncüsü; çevre krizi sadece maddi bakımdan zengin ve gelişmiş topluluklar tarafından halledilebileceğinden sürdürülebilir veya sıfır büyüme politikasının gelişmiş topluluklarca kabul edilmesinin imkânsız bir hal almış olması.

Dördüncüsü ise yeşilcilik fikrinin sanayileşme sonrası romantizm biçimi, basitçe geçici bir heves olabileceği ve geçici olabilecek bu tepkinin sadece zenginler ile gençlerle sınırlı kalma ihtimali olmasıdır. Ekoloji sadece, ekonomik sistemin veya siyasi sistem içerisinde güç ilişkilerinin dönüşümünü gerektirmekle kalmayıp; aynı zamanda yeni bir varlık şeklini, varlığı farklı yaşama ve anlama şeklini yerleştirmeye çalışır. Dahası, sanayi toplumlarında hâkim olan teoriler, değerler ve hassasiyetler açısından tamamen farklı olan ekolojinin sorunu etkilemek istediği kültüre tamamen yabancı bir felsefeye dayanıyor olmasıdır.

Kaldı ki bu durum ekolojinin insanlığı cezbeden yanını da oluşturuyor olabilir(Heywood, 2003: 348-349). **"Bugün eko-politik hareketler, toplumsal hareket olmanın gerekleriyle parlamenter siyasetin gerekleri arasındaki gerilimi yaşamaktadır. Söz konusu gerilim, eko-politik hareketleri, toplumsal hareketlerle klasik siyasi partilerin bir " sentezine" dönüştür"**(Önder,2008 : 627).

Kaynakça

Arslan, Hüseyin, (2011), 'Bir "Doğrudan Eylem Hareketi" Olarak Greenpeace (Yeşil Barış)', SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Science Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences, Mayıs, Sayı:23, ss.247-258.

Atauz, Akin,(1994), "Çevreci Hareketlerin Türkiye'yi Sarsmayan On Yılı", Birikim, S.57-58 Ocak-Şubat, s.21, İstanbul.

Bora, Tanıl (1985), 'Çevre-Demokrasi İlişkisi ve Almaya'da Bir Yurttaş Örgütlenmesi', Mülkiyeliler Birliği Yay., 77/ s.70, Şubat-Mart, Ankara.

Bora, Tanıl,(1990), "Yeni Toplumsal Hareketler"e Dair Notlar", Birikim Yay., Mayıs, s.51-53, İstanbul.

Çiğdem, Ahmet, (1997), "Toplum, Doğa ve Eko-politik Hareketler", Birikim Yay., Haziran, s. 31-38, İstanbul.

Duru, Bülent,(1995), 'Çevre Bilincinin Gelişim Sürecinde Türkiye'de Gönüllü Çevre Kuruluşları' Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, s. 87-122, Ankara.

Görmez, Kemal, (2003), Çevre Sorunları ve Türkiye, Üçüncü Baskı, Gazi Kitabevi, s. 16-88, Ankara.

Heywood, Andrew(2003), çev. Akın Şeyma, 'Siyasi İdeolojiler', Adres Yay., s.321-349 , Ankara.

Kaplan, Ayşegül, (1997), Küresel Çevre Sorunları ve Politikalar, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., No:18, s. 4-145 Ankara.

Keleş, İhsan; Özkan Sancak, Hatice; Metin, Hatice (2005), Çevre Kalkınma ve Etik, Birlik Matbaacılık, s. 105, Ankara.

Laçiner, Ömer, (1994), "Ekoloji, İnsan ve Toplum", Birikim Yay., Ocak-Şubat, 57-58, s. 12, İstanbul.

Mutlu, Ahmet, (2001), "Ekoloji Düşüncesi ve Ekoloji Düşüncesinin Temel Kavramları", Kooperatifçilik Yay., S: 134, Ekim-Kasım-Aralık, s. 45-60.

Önder, Tuncay (2003), Ekoloji Toplum ve Siyaset, Odak Yayınları, s. 1- 147, Ankara,

Önder, Tuncay ,(2008),"Yeşil Siyaset", Siyaset, Ed. Mümtaz'er Türköne, Lotus Yay., s. 594 -622, Ankara

Öz, Esat, (1986), ' Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketi'nin Gelişimi: Çevre koruma Derneklerinden Siyasi Partilere' Türkiye Günlüğü Dergisi, s.29, Haziran, Ankara.

Özademir, Şevket,(1988), 'Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık' Palme yay., s. 64-71, Ankara.

Özer, Mehmet Akif (2001): "Derin Ekoloji", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, cilt 10, sayı 4 s. 8, Ankara.

Özer, Mehmet Akif,(2001), ' Yeşil Hareket: Alman yeşilleri Üzerine Bir Değerlendirme' G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 1/ s:173-198, Ankara.

Şimşek, Melda Cinman(1993),'Yeşiller', Der Yay., s. 20-24, İstanbul.

YAYLI Hasan ve Refik YASLIKAYA (2015), "İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji", International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS) July 2015 : Special Issue 3, ss:(452-465)

YAYLI Hasan, (2006), "Mekanik Düşünceden Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan - Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu", Sosyoloji Konferansları, Otuzdördüncü Kitap, s:67-82.

YAYLI Hasan, "Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2012/1, Sayı:15, s:151-169.

ORTA ASYA'DA TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

*Fatih ALİYİ **

Giriş

Jeopolitik açıdan baktığımız zaman karmaşık bir sürecin hakim olduğu Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, küresel ya da bölgesel bir merkeze bağlanmaktan kaçınırlarken bölgede aktif olan dış güçlerin tamamıyla aralarında sorunsuz bir ilişki sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Bu arada, bölgenin durumunu büyük ölçüde Afganistan'daki uluslararası koalisyon güçlerinin çekilmesi, Hazar Denizinin Paylaşılması, Su Sorunları ve komşu ülkeler arasındaki sınır itilafları belirlemektedir. Şüphesiz en önemli olay 2001 yılında ABD öncülüğünde uluslararası koalisyon tarafından başlatılan askeri operasyonun 2014'te son aşamaya gelinmiştir. Operasyonun son bulmasıyla Orta Asya'daki güvenliğinin bu olay ışığında değerlendirilmesi gerekir.

Orta Asya, jeopolitik ve ekonomik açıdan Rusya için önemli olduğundan, bölgedeki her hareketlilik Rusya için oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ile ilgilenen etkili bir bölgesel güç için; Afganistan'daki yabancı askerler çekildikten sonra bölgede istikrarı korumak çok önemlidir.

Orta Asya'da Afgan Mücadelesi

Kısa vadede Afganistan'daki iç süreçlerin Orta Asya ülkeleri ile doğrudan ve yakın bir bağ olmamasına rağmen (iktidar mücadelesi, etnik, klan ve dinler arası çatışma), bu ülkeye coğrafi yakınlık, bölgedeki birçok sorunu beraberinde getirir.

Nitekim, önümüzdeki günlerde Suriye sorunun çözülmesinden sonra olası çatışma ve karmaşıklıkların Afganistan'a sıçramasıyla beraber çatışmaların yayılması Orta Asya sınırındaki yakın bölgeleri (Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan) etkilediği gibi, Kazakistan ve Kırgızistan gibi daha uzak ülkeleri de etkileyecektir.

Afganistan'daki aşırı anlayışlı güçlerin iktidara gelmesi varsayımı bölge için tehlikeli doğurmaktadır. Eğer bu olursa Orta Asya halkı radikal bir takım dini akımların yoğun etkisine girebilir. Özellikle sınırlar ötesi terörle ilişkili aşırı, radikal hareketler ve kuruluşlar aktif hale geçebilir. Son olarak, Orta Asya'da uyuşturucu üretimi, uyuşturucu kaçakçılığı tehdidi giderek güçleniyor. Bu faktör yolsuzluğa katkıda bulunuyor ve ülkelerin iç siyasi hayatını istikrarsızlaştırıyor.

Orta Asya'da siyasi istikrara yönelik dış tehditler büyük ölçüde iç faktörler tarafından şiddetlendiriliyor. Bu bölgelerde hızlıca artan iç sorunlar artık kritik seviyeye gelmiş bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgeler arasında siyasal ve sosyo-ekonomik istikrarsızlık, etnik gruplar arasındaki gerginleşmeler gibi faktörleri de unutmamamız gerekmektedir. Bunun dışında bölgesel elitler ve

* Gazi Üniversitesi İşletme Bölümü YTB Burslu Öğrencisi, TÜRKSOY Proje Koordinatörü

etnik muhalefet, nüfusun yoksullaşması ve gelirler arasındaki uçurum, sosyal farklılıklar, yolsuzluk, devlet yapılarının verimsizliği gibi sorunlarda mevcut.

Hem dış etkenlere bağlı (Afganistan) hem de sosyo-ekonomik ve siyasi iç etkenlere bağlı Orta Asya güvenlik sorunlarının, Rusya ve Türkiye için önemi farklıdır. Rusya'nın önceliği uyuşturucu kaçakçılığı, dini aşırılık, insan ve mal geçişleri dahil olmak üzere bölgeden gelen(özellikle Çin) yasadışı hareketlerdir. Türkiye'nin ise önceliği Afganistan'daki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü üyesi olarak, Türk ekonomik ve enerji projelerini tehdit etmeyecek şekilde Orta Asya'da istikrarın sağlanmasıdır. Radikal grupların nüfuzunun bölgeye etki etmesi Türkiye için resmi düzeyde bir tehdittir ve bu tehdit Türkiye için hala devam etmektedir.

Türkiye ve Rusya potansiyeli mevcut olan zorluklar ve tehditlere karşı kendilerini ve bölgeyi korumak için çaba sarf ediyor. İki ülke, bölgenin stabilizasyonu için ekonomik, enerji, yol projelerinin gerçekleştirilmesini ve bölgesel güvenlik yapılarının yeniden canlandırılmasını arzulanmaktadır. Rusya ve Türkiye'nin katılımı birçok güvenlik sorununun çözümüne yardımcı olabilir. Rusya ve Türkiye arasında çok yönlü var olan bir stratejik ortaklık sayesinde bölge refaha kavuşabilir.

Rusya ve Türkiye arasında dış ticaret hacminde istikrarlı bir şekilde artış görülmektedir ki bu rakam Ekim 2017 sonunda 17.8 Milyar US Dolarına civarlarındadır. Bu rakam karşılıklı olmakla beraber Türkiye de Rusya'nın önemli dış ticaret ortakları arasında yer almaktadır. İki ülkenin cumhurbaşkanı başkanlığındaki Yüksek Düzeyli İşbirliği konseyinde olduğu gibi, başarılı bir şekilde işleyen hükümetler ve kurumlar arası işbirliği sayesinde gerek siyasi gerekse iş alanlarını pozitif anlamda ivme kazanmıştır.

Diğer ülkelerin, Orta Doğu, Balkanlar, Karadeniz, Orta Asya ve Güney Kafkaslarda istikrarsızlığa yönelik olumsuz tutumları, dış politikada Rusya ve Türkiye'yi birbirine yaklaştırıyor.

Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile İlişkileri

Türkiye, Asya'da batı tarzı demokrasi unsurları ile laik siyasi sisteminin başarılı işleyen bir örneğini sergiliyor. Dış güçlerin ve toplumun bir kısmının baskılarına rağmen piyasa reformlarını başarılı bir şekilde gerçekleştirse de; bölgedeki varlığı zayıf yatırım potansiyelinden dolayı sınırlıdır. 2010 yılında Orta Asya ülkeleri ile Türk ticaret hacmi 6,5 milyar dolar oldu. Doğrudan Türk yatırımlarının hacmi 4.7 milyar dolara ulaşmasına rağmen genel durum fazla değişmedi. Türkiye bazı Orta Asya ülkelerine hibe, kredi ve teknik destek şeklinde mali yardım sağlamaktadır. Türkiye hükümeti, 1992 yılında Orta Asya ülkeleri dahil 30 ülkenin ortak sosyo-ekonomik programlarını geliştiren, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nı(TİKA) kurdu. Bu kurumun kurulmasının temel amacı, yoksulluğu aşmak ve Türkiye'den yardım alan ülkelerde güçlü bir kalkınmanın sağlanmasıdır.

Enerji ve ekonomi konuları, İstanbul'da 2009 yılında Azerbaycan, Türkiye, Kazakistan ve Kırgızistan arasında kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin sorumluluğundadır. 2014 yılında Bodrum'da gerçekleştirilen zirve sonuçlarına göre "Modern İpek Yolu" adında bir deklarasyon imzalandı. "Demir İpek Yolu" projesi, Türkiye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve diğer ülkelerin katılımıyla 2008 yılında başlatılan gelişim aşamalarından biridir. Projenin amacı: Avrupa ve Asya pazarları arasında bağlantı kurmak ve ulaşım, güvenlik, lojistik, gümrük prosedürleri alanlarındaki sorunlara odaklanmaktır. Eylül 2015 başında Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev himayesinde Astana'da gerçekleştirilen Türk Konseyi 5. Zirvesi'nde Medya ve Enformasyondan Ekonomiye, Dış Politika ve Güvenlik Politikalarından Sosyo Kültürel alana, Eğitim ve Bilimden Türk Dünyasının Kurumsal işbirliğine kadar bir çok alanda geniş alanlar konuşuldu.

Türkiye'nin Orta Asya ile ekonomik işbirliğini teşvik etme çabaları Çin, ABD, AB, Rusya gibi ekonomisi güçlü ve bölgede çıkarları bulunan diğer ülkelerin bölgedeki etkisine kıyasla daha az olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Türkiye Orta Asya'daki büyük ölçekli projelere bağlı kalmaksızın yumuşak güç unsurları ile ticari, kültürel ve eğitim programlarını teşvik etmektedir. Nursultan Nazarbayev' in önerisiyle Orta Asya'da; "Türkçe konuşan ülkelerin Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)" ve "Aksakallar Konseyi" gibi yapılar oluşturulmuş ve bunlarda Türk kültürünün ortak tarihsel köklerini araştırmaktadır. 1993 yılında Almatı' da kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), çalışma prensipleri açısından UNESCO'ya yakındır. TÜRKSOY' un odak noktası Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında kültürel ve sanatsal entegrasyonun güçlenmesidir. Başta Kazakistan olmak üzere diğer cumhuriyetler , TÜRKSOY ve diğer Türk kuruluşlarının faaliyetlerini ciddi manada yararlı görerek desteklemektedirler.

Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile askeri ve siyasi alandaki işbirliği dikkat çekmektedir. Türkiye bu girişimleriyle Bakü'de Ocak 2013'te Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı'nın(TAKM) kurulmasına önayak olmuştur. Bu organizasyon üye devletler arasında işbirliğini ayrıca organize suç, terörizm, kaçakçılık ve radikal faaliyetlerle mücadeleyi amaçlamaktadır. TAKM örgütünün NATO veya AGİT ile karşılaştırmak yanlıştır. Çünkü TAKM onlardan farklı olarak yalnızca üye ülkelerin toprak sınırları içinde hareket etmek niyetindedir. Bu örgütün faaliyetleri Türk medyasının yanlış olarak servis ettiği gibi Rusya, Çin ve NATO veya herhangi bir ülke veya kuruluşa karşılık olarak kurulmamıştır.

Orta Asya ülkelerinden Türkiye ile Kazakistan arasında diğer ülkelere göre daha gelişmiş bir ilişki mevcut. Kazakistan ile işbirliği açısından, Türkiye gelecekte bütün Türk devletleri için ortak siyasi ve ekonomik alan (ortak pazar ile birleşik bir bölgesel enerji sistemi, enerji ulaşım sistemi) oluşturmak istiyor.

Ancak Orta Asya devletleri için ortak bir strateji geliştirmek, iç ve dış zorluklarla ve oluşabilecek risklerle baş etmek, ancak ülkelerin birbirine desteği ve yardımı ile mümkün olabilir.

Bölgede Rusya ve Türkiye Arasındaki İşbirliğinin Arka Planı

Orta Asya bölgesi hem Rusya hem de Türkiye için çok değerlidir. Onların işbirliğine vesile olan objektif bir dizi faktör var:

- Türkiye avantajlı bir coğrafi konuma sahip: Karadeniz boğazlarını kontrol ediyor ayrıca Avrupa ve Asya arasında bir köprü görevi görüyor ve tüm bunlar Türkiye'ye Rusya ve Orta Asya ülkelerinde, kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını uygulaması için ek fırsatlar sağlıyor.

- Rusya ve Türkiye kendi bölgesel işbirliği projelerini teşvik etmektedir ve bu da entegrasyon sürecinde tüm ülkelerin çıkarlarını yansıtarak, bir güven ortamı yaratıp, bölgede gerginliği azaltmaya yardımcı olmaktadır.

- Büyük Avrasya devletlerinden Türkiye ve Rusya, önemli ölçüde bir Müslüman nüfusa sahip olduğu için Orta Asya, Batı ile İslam dünyası ülkeleri arasındaki ilişkilerde arabuluculuk rolü oynayabilir.

- Tüm Orta Asya devletlerinin kabul ettiği "çoklu vektör politikası", Rusya ve Türkiye tarafından bölge ülkeleri ile işbirliğini sağlamak için kullanılabilir.

- Orta Asya, batının didaktik yaklaşımı ile karşılaştırıldığında, bölgedeki iç siyasi süreçte Rusya ve Türkiye'yi daha ölçülü bir pozisyonda gördüğü için bu iki ülkeyi daha olumlu karşılıyor (Seçimler, insan hakları, demokratik dönüşüm, "renkli devrimler" ...).

- Rusya ve Türkiye, Orta Asya devletlerinin güvenliklerinin koruması için, Afganistan'daki potansiyel istikrarsızlığın ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Bu arada Rusya küresel bir güç olduğundan, Orta Asya'daki güvenlik meselesini ciddiye alıyor ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü(KGAÖ), Şangay İşbirliği Örgütü gibi yapılarla Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'a güvenlik için garanti veriyor. Türkiye'nin 26 Nisan 2013'te Şangay İşbirliği Örgütü'nde diyalog ortağı statüsü kazanması, 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'nın örgüte tam üyelik sürecinin sonuçlanması bölgede güvenliğin sağlanması bakımından Rusya ve Türkiye arasındaki işbirliği için en umut verici olaydır.

İşbirliği Alanları

Rusya'nın Belarus ve Kazakistan'la ortaklaşa başlattığı ekonomik entegrasyon kapsamındaki Gümrük Birliği/Avrasya Ekonomik Birliği(AEB), Türkiye'ye önemli ayrıcalıklar sağladı. Artan ticari ve ekonomik temaslar, yeni olanaklar sayesinde; Sibiry'a, Çin pazarlarına ulaşım sağlandı. Temmuz 2014'te Türk Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi görüşmesinden sonra, Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanı Aleksey Ulyukayev: Türk tarafının, Rusya ile Türkiye arasında bir serbest ticaret bölgesi kurma olasılığını görüşmek üzere hazır olduğunu ve AB ile Gümrük Birliği içinde olan Türkiye'nin Avrasya Birliği'ne de girmek istediğini açıkladı. Bu arada 10 Ağustos 2014 seçiminden hemen sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: "Türkiye'nin AB üyeliği yolu devam edecek." dedi.

Türk-Rus işbirliğini arttırmak için çeşitli yollar vardır:

Birincisi, Avrasya entegrasyonu(TC ve AEB) çerçevesinde Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkilerin enerji, ticaret ve turizm alanında yoğunlaştırılması isteyen Rusya ve Kazakistan'ın ekonomi bakanlıkları ve devlet yapıları iki ülke arasındaki işbirliği için özel bir rol oynayabilir.

İkincisi, Rusya'nın ve Orta Asya ihracatçı devletlerinin(Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan) katıldığı bir enerji projesi mevcut ve Türkiye enerji kaynaklarının geçişi bakımından Avrasya'daki **en büyük ülkedir**.

Üçüncüsü, Rusya ve Türkiye'nin askeri ve diplomatik kurumları arasındaki işbirliği, bölgesel güvenliği korunması açısından oldukça önemlidir.

Dördüncüsü, Orta Asya'da uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, malların yasadışı hareketi ve benzeri alanlarındaki suçlarla mücadele konusunda, Rusya ve Türkiye işbirliğinin önü açılıyor. Böyle bir etkileşim Rusya'nın kolluk yapıları (İçişleri Bakanlığı, Uyuşturucu Kontrol Federal Servisi, Federal Göç Servisi) ya da Türkiye'nin ilgili devlet kurumları tarafından yapılabilir.

Türkiye ve Rusya eğer bu tür bir ortaklığı kısıtlayan ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin baskısından kurtulur ve siyasi farklılıklarını korursa Orta Asya'da işbirliğini genişletebilir. Yeni sorunlar göz önüne alındığında, 2014 yılından sonra Sureye'deki öngörülemezlikten kaynaklanan sorunlar olmasaydı, Rusya, bölgedeki Türkiye ile işbirliğini geliştirmeye, uluslararası konularda bir dizi anlaşmazlığa rağmen, devam ederdi. Ayrıca genel olarak bölgede Rusya ve Türkiye arasında bir çıkar çatışması mevcut değil ve sadece kısmi etki alanlarının sınırları vardır.

SSCB sonrası Türkiye'nin dış politikada öncelikleri Kafkasya ve Karadeniz-Hazar jeopolitik bölgeleri olmuştur, Rusya içinse hem bu bölgeler hem de BDT'nin Avrupa kısmı ve Orta Asya öncelikli olmuştur. Orta Asya'da Türk-Rus işbirliğinin belirli kısıtlamaları ve sınırları vardır. Genel olarak bu bölgedeki iki ülkenin işbirliği kapsamı o kadar büyük değildir.

Buna ek olarak, her iki ülke Orta Asya'da kendi hedefleri peşindedir. Onların amaçları kültür ve medeniyet açısından da farklıdır.

Türkiye ortak Türk dili fikrini teşvik ediyor, Orta Asya devletleri için tek tip bir Türk dili istiyor ve bölgedeki ülkelerin Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş yapmasına odaklanıyor. Rusya ise yumuşak güç kullanarak Orta Asya'da Rus dilini, kültürünü yaymak istiyor ayrıca Orta Asya devletleri ve Rusya halkının tarihine odaklanarak, siyasi ittifaklar ve ortaklıklar oluşturmak amacındadır.. Kısacası, Türkiye Rusların Türk entegrasyon projesine alternatif olarak, Orta Asya'da yeni bir kültürel ve politik merkez kurarak, kendini bölgede oturtmak istiyor.

Orta Asya'da iki ülke arasında anlamlı bir ortaklık için konuşmak henüz erkendir. Bu bölgeye ilişkin özellikle enerji, kültür, ekonomik entegrasyon gibi alanlarda Türk-Rus rekabeti devam etmektedir.

DEMİREL DÖNEMİ HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Şükrü BİTKİN*

Giriş

Turgut Özal'ın hayatını kaybetmesinin ardından Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel döneminde de hükümet sistemi tartışmaları Türk siyasi tarihinde önemli bir yer işgal etmiştir. Demirel Başbakanlık dönemlerinde Turgut Özal'ın başkanlık sistemi önerilerine karşı çıkarken kendi Cumhurbaşkanlığı döneminde başkanlık sistemini dile getirmiş hatta bir yurt dışı ziyaretinde dört yılda beş hükümet onayladığını belirterek parlamenter sistemin istikrarsızlık getirdiğini vurgulamıştır. Yine Demirel'in başkanlık sistemi tartışmaları uzun bir süre tartışılmış hatta Cumhurbaşkanlığının görev süresinin sonuna gelirken sistemde değişiklik yapılması yerine Cumhurbaşkanının seçim usulünde değişiklik yapılması teklif edilmiş ancak bu öneri de kabul edilmemiştir. Bu makalemizde Süleyman Demirel döneminde hükümet sistemleri analiz edilmiş olup 90' lı yılların sonlarına doğru hükümet sistemlerinin genel analizi yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1 - Süleyman Demirel Dönemi

Turgut ÖZAL'ın hayatını kaybetmesinden sonra boşalan Cumhurbaşkanlığı makamına 16 Mayıs 1993' de TBMM tarafından Süleyman DEMİREL seçilmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilme süreci incelendiğinde tıpkı Özal'ın seçim sürecine benzer sorunlar yaşandığı görülmektedir. Demirel de Özal gibi partisinin oy kaybetmesine rağmen Meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Özal'ın Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı döneminde en çetin rakibi olan Demirel görev süresi boyunca Cumhurbaşkanlığı seçim usulünün değiştirilmesini belirtmiş, görevinin sonuna yaklaştığı dönemler de ise başkanlık sistemini dile getirmeye başlamıştır¹.

Demirel Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Özal'dan farklı olarak Cumhurbaşkanlığı makamını üç ana faktör üzerinde şekillendirmiştir.

Bunlardan birincisi Cumhurbaşkanı seçilme sürecidir. Demirel Cumhurbaşkanı seçilme sürecini son otuz yılın bir ilki olarak görmüş ve **“benim bura da oturmam demokrasinin bura da oturmasıdır”** açıklaması ile seçim sürecinin demokratik olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. İkincisi ise Demirel Çankaya'nın tasdik makamı, seyirci ve noter olmadığını, her işe karışan bir makam da olmadığını belirterek Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini şekillendirmiştir. Üçüncü olarak da Cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesini vurgulamıştır. Özellikle bu konuda **“bir koltuğumda hükümet bir koltuğumda parti elimde de Çankaya olarak çıkmadım”** açıklaması ile tarafsızlığını vurgulamıştır. Ayrıca tarafsızlık ile ilgili olarak **“devletin tarafıym, milletin**

* Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, sukrubitkin@gmail.com.

1) İÇENER, Türkiye de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi Özal ve Demirel'in Siyasi Mülahazaları, Bilig Dergisi, s. 324

tarafıyım, gayet tabi hukukun tarafıyım ve bu haliyle tarafsız değilim; ama siyaseten tarafsızım” ifadelerini kullanarak tarafsız bir cumhurbaşkanı olduğunu vurgulamaya çalışmıştır².

Demirel, 1990’ lı yıllarda Özal’ın sürekli olarak dile getirdiği başkanlık sistemini desteklememiş aksine Özal tarafından ile sürülen Cumhurbaşkanlığı seçim usulü ve görev süresinin değiştirilmesi yönündeki teklifi sürekli olarak eleştirilmiştir. Demirel bu yıllarda başkanlık sistemine karşı çıkmasında ki nedenleri arasında gerekli siyasi ve kültürel ortamın olmadığını neden olarak göstermiş ve özellikle Kürt sorununa vurgu yapmıştır³.

Demirel Cumhurbaşkanlığı’nın ilk yıllarında Özal’dan farklı olarak başkanlık sistemini dile getirmemiş aksine **“Ben ne başkanlığı ne de yarı başkanlığı düşünüyorum. Şu anda Türkiye de mevcut hükümet sistemi işletilmeli ve bu süre içerisinde sistemde görülen sorunlar çözümlidir”** açıklamasında bulunmuş ardından TBMM’nin 21. Dönem 2. Yasama yılı açılış konuşmasında “Siyasi tıkanıklığı aşmak için çözümün Cumhurbaşkanlığı seçim sistemini değiştirmek olduğunu belirtmiştir. Demirel’in başlangıçta başkanlık sistemini vurgulayan söylemlerde bulunmamasına neden olarak Anayasanın 104. Maddesinde Cumhurbaşkanına verilen geniş yetkiler gösterilebilir⁴.

1994 yılına gelindiğinde Demirel hükümet sistemleri değişikliği konusundaki açıklamalarında parlamenter sistemden yarı başkanlık sistemine geçilmesinde sakınca bulunmayacağını ifade ederek sistem değişikliğinin sinyallerini vermiştir. Demirel’ in siyasette aktif halde bulunduğu dönemler incelendiğinde sistem değişikliğinin genel de devletin krize girdiği dönemlerde dile getirildiği görülmektedir. Demirel kriz dönemlerinde hükümet sisteminde değişiklik yapılmasını vurgulamış ancak hangi sisteme geçilmesi yönünde bir açıklama yapmadığı gibi sistemin de adını koymayarak genel özelliklerini vermekle yetinmiştir. Bu dönemde Demirel tarafından özellikle

- Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi
- Cumhurbaşkanının yetkilerine açıklık getirilmesi
- Cumhurbaşkanına meclisi fesih gibi yetkilerin verilmesini dile getirmiştir⁵.

Demirel’in Cumhurbaşkanlığı döneminde başkanlık ve yarı-başkanlık sistemine geçilmesi yönünde tartışmalar 1997 yılında başlamıştır. Özellikle bu dönemde Demirel Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiği yönünde ki görüşünü bir kez daha dile getirmiş bu görüş destek de bulmuştur. 1997’ li yıllarda ülkenin içinde bulunduğu durumun Demirel’den kaynaklandığını dile getirenler kadar sistemden kaynaklandığını savunanlarda olmuştur. Yine bu yıllarda parlamenter sistemde reform yapılmasının gerektiğini vurgulayanlar da olmuştur.⁶

Sistem tartışmaları konusunda açıklamalar Demirel tarafından Mısır gezisi sırasında gazetecilere verdiği demeçle başkanlık sistemine geçilmesi yönünde fitilleri ateşlemiş ve sistem değişikliği Türkiye’nin gündemini teşkil etmeye yeniden başlamıştır. Demirel gazetecilere verdiği demeçle görevde bulunduğu dört yılda üç hükümet onayladığını dile getirerek istikrarsızlık yaratan bu durumun parlamenter sistemden kaynaklandığını belirtmiş sistemin değiştirilmesi ile sorunun ortadan kalkacağını vurgulamıştır. Demirel’in bu açıklamaları destek gördüğü gibi eleştirilere de maruz kalmış Türkiye’de sistem değişikliği tekrar tartışılmaya başlamıştır⁷. Demirel’in başkanlık

2) İÇENER, a.g.e, s. 325

3) İÇENER, Türkiye de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi Özal ve Demirel’in Siyasi Mülazahaları, s. 329

4) Levent GÖNENÇ, Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013, s. 276

5) İÇENER, Türkiye de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi Özal ve Demirel’in Siyasi Mülazahaları, s. 330

6) Selçuk DUMAN, Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Değerlendirmesi, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013, s. 645-646

7) Demirel: Ülkeyi Yönetemiyoruz Başkanlık Sistemi Şart, Yeni Söz, Önemli Haber, <http://www.yenisoz.com.tr/demirel-ulkeyi-yonetemiyoruz-baskanlik-sistemi-sart-haber-20214> (Erişim tarihi: 2.11.2017)

sistemine geçiş yönünde ki teklifine getirilen eleştirilerin odak noktasında sistemin diktatörlüğe yol açacağı yer almıştır. Demirel'in başkanlık sistemi teklifine karşı bu dönemde siyasi partiler tarafından getirilen eleştirilere bakıldığında; ANAP genel başkanı Mesut Yılmaz başkanlık sisteminin genellikle güçlü demokratik geleneklerin bulunduğu ülkelerde uygulandığını, Türkiye'de ise demokratik geleneklerin bu sistemi uygulamaya yetecek kadar gelişmediğini belirterek başkanlık sistemine karşı çıkmıştır. CHP genel başkanı Deniz Baykal'da Demirel'in bu eleştirisine şiddetle karşı çıkmıştır. Başkanlık sisteminin Demirel'e en fazla 5 yıl kazandıracağını belirterek sistemi değiştirmenin yanlış olduğunu belirtmiştir. Meclis başkanı Mustafa Kalemli de başkanlık sistemini desteklediğini ancak meclisin gündeminde böyle bir konunun olmadığını belirtmiştir. DYP ve Refah Partisi(RP) yöneticileri ise Demirel'in asıl amacının gündemi değiştirmek olduğunu dile getirmişlerdir. Demirel'in başkanlık sistemi teklifini eleştirenler kadar destek verenler de olmuştur. Özellikle Özal döneminde başkanlık sistemi ile ilgili rapor hazırlayan Halil Şıvgın başkanlık sistemi ile ilgili görüşlerini *"Siyasi istikrarı temin edemeyince ekonomik istikrar da sağlanamıyor bu ikisi de olmayınca Türkiye ileri gitmiyor. Türkiye'yi ileri götürmek ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamak için başkanlık sistemine geçilmelidir"* şeklinde dile getirmiştir⁸.

Demirel Başkanlık sistemi önerisini eleştirenlere karşı aslında sistemi kendisi için istemediğini dile getirerek şu açıklamalar da bulunmuştur. *"Devletin baştan sona reforma ihtiyacı var. Ben bunları tartışalım diyorum ama tartışmıyorlar; sadece bana sen başkan mı olmak istiyorsun? Diyorlar Bana bunu kendin için istiyorsun diyorlar.Öyleyse koy ver gitsin. Türkiye' de devletin daha iyi olması bana lazım da başkasına lazım değil mi?"* diyerek aslında başkanlık sistemini ısrarla istemesinin kendi için olmaktan çok devletin geleceği için önemli olduğunu ortaya koymaktadır⁹.1999' lu yıllara gelindiğinde Sistem tartışmaları azalmışsa da bu dönem de Demirel'in *"Cumhurbaşkanını halk seçsin diyenler bence bir gün bu arzularında başarıya ulaşacaklardır"* açıklamasıyla tekrar hızlanmıştır. Demirel'in Avrupa'nın %80 inde Cumhurbaşkanını halk seçiyor şeklindeki açıklaması, 1990' ı yıllardan beri dile getirdiği düşüncesinde her hangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Demirel 1999 yılında TBMM açılış konuşmasında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiğini *"Cumhurbaşkanı, iki turlu seçimle, halk tarafından seçilmelidir. Bana göre, yedi sene Cumhurbaşkanlığı uzundur ve Cumhurbaşkanı beş sene için seçilmelidir; ama mutlaka halk tarafından seçilmelidir. Bunun bir takım mahzurları vardır; ama maksadınız, eğer demokrasiyi güçlendirmekse, demokrasinin kurumlarına daha çok otorite kazandırmaksa, mutlaka halkın rızasına ve yetkisine Cumhurbaşkanlığı makamına bırakmak lazımdır"* şeklinde vurgulamıştır.¹⁰

TBMM de 1999 yılı Cumhurbaşkanlığı bütçesi konuşulduğu sırada Başkanlık Sistemi tartışması çıkmış ve dönemin Doğru Yol Partisi(DYP) milletvekili Ahmet İyimaya başkanlık sistemini şu şekilde açıklamıştır. *"Bunalımdan çıkışın yolu başkanlık sistemi olarak gösterilmektedir. Bu bilinmezlerle dolu maceralı bir yolculuktur. Sadece Amerika Birleşik Devletlerinde(ABD) işleyebilen başkanlık sisteminin ABD'nin koşullarıyla Türkiye'nin dinamikleri karşılaştırıldığında sistemi totaliter bir yapıya dönüştürebilecek başkanı da despotlaştırılabilecektir"* diyerek başkanlık sistemine karşı çıkmıştır. Yine aynı dönemde Fazilet Partili(FP) Mehmet Ali Şahin Cumhurbaşkanını halk seçsin önerisine destek vermiştir¹¹.

Sistem değişikliği konusunda açıklamalarda bulunan Demokrat Sol Partisi(DSP) Genel Başkanı

8) Gamze KÜÇÜKOBA, *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Tarihçesi ve Başkanlık Sisteminin İçeriği, Kenanda Bir Kuyu, Gündem*, <http://www.kenandabirkuyu.org/turkiye-de-baskanlik-sistemi-tartismalarinin-tarihcesi-ve-baskanlik-sisteminin-icerigi> (Erişim Tarihi: 26.02.2017)

9) Selçuk DUMAN, *Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi Tartışmaları*, Devlet İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi, Nisan 2016, [http://devlet.com.tr/makaleler/y172-TURKIYEDE_BASKANLIK_VE_YARI_BASKANLIK_SISTEMI_TARTISMALARI\[1\].html](http://devlet.com.tr/makaleler/y172-TURKIYEDE_BASKANLIK_VE_YARI_BASKANLIK_SISTEMI_TARTISMALARI[1].html) (Erişim Tarihi: 26.02.2017)

10) TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 13, 1. Birleşim, 1.10.1999 <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil2/bas/b001m.htm> (Erişim tarihi: 26.02.2017)

11) Gamze KÜÇÜKOBA, *Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Tarihçesi ve Başkanlık Sisteminin İçeriği, Kenanda Bir Kuyu, Gündem*, <http://www.kenandabirkuyu.org/turkiye-de-baskanlik-sistemi-tartismalarinin-tarihcesi-ve-baskanlik-sisteminin-icerigi> (Erişim Tarihi: 26.02.2017)

Bülent Ecevit de başkanlık sisteminin ülkenin geleneklerine uyum sağlamadığını belirterek Atatürk' ün inşa ettiği parlamenter sistemin değiştirilemeyeceğini ancak sistemin aksayan yönlerinde düzeltme yapılabileceğini belirtmiştir. Ecevit'in başkanlık sistemine karşı çıkmasına rağmen 2000' li yıllara gelindiğinde Cumhurbaşkanlığı seçim sisteminde değişiklik yapılmasını dile getirmiş ve 5+5 kuralını ortaya atmıştır. 5+5 kuralı ile Cumhurbaşkanının iki defa seçilmesinin önü açılmak istenmiş ve görev süresi dolan Demirel, Ecevit tarafından tekrar Cumhurbaşkanı adayı olarak gösterilmiştir¹². Ecevit'in özellikle Demirel'i aday göstermek istemesinde kendisinin Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliğini taşıması neden olarak gösterilebilir.¹³ Ecevit Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi gerektiğini Meclis'ten istemiş ve Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesine Meclis'ten vize verilmemesi durumunda doğacak sorunları şu şekilde sıralamıştır.

- Askerle siyaset arasındaki uyum sıkıntıya girecek
- Yeni seçim partilerin oy oranını değiştirebilecek
- Türkiye'nin yurt dışı kredi itibarı zedelenecik
- Enflasyon programı sektöre uğrayacak
- Ecevit Demirel'in ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilmesi önündeki engellerin kaldırılmaması durumunda karşılaşılabilecek temel sorunları yukarıda ki şekilde sıralasa da Meclis Demirel için vize vermemiştir¹⁴.

2000' li yıllarda siyasi partilerin başkanlık sistemi yönündeki duruşları değişmemiştir. Bu dönemde yine CHP genel başkanı Deniz Baykal başkanlık sistemine geçilmesi yönündeki teklifi hangi rejim olursa olsun kötü siyasetçinin iyi rejimle ikame edilemeyeceğini belirterek başkanlık sistemine karşı çıkmıştır. Fazilet partisi(FP) Genel Başkanı Recai Kutan başkanlık sistemine destek vermiş ve parti içinden dört milletvekilini başkanlık ve yarı-başkanlık sistemini incelemek üzere ABD ve Fransa'ya göndermiştir. Bu dönemde sistem değişikliği konusunda Çiller önemli bir adım atmış ve demokratikleşme paketi adında bir paket yayınlarak Demirel ile aynı görüşte olduğunu ortaya koymuştur. Çillerin demokratikleşme paketi;

- Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi
- Cumhurbaşkanına meclisi fesih yetkisi verilmesi
- Seçim sistemi iki turlu ve ittifaklara imkân verecek hale getirilmesi
- Seçim harcamalarının denetlenmesine imkân verilmesi
- Seçmene tercih hakkı verilmesi gibi konuları içermektedir¹⁵.

Çiller'in ortaya attığı demokratikleşme paketinin aslında Demirel'in Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı döneminde aralıksız dile getirdiği Cumhurbaşkanlığı makamının düzenlenmesi ile ilgili olduğu görülmektedir.

1993-2000 yılları arası dönem incelendiğinde aslında Demirel'in Cumhurbaşkanlığının son döneminde başkanlık sistemini dile getirdiği görülmektedir. Demirel'in başkanlık sistemini dile getirmesinde ülkenin içinde bulunduğu durumun her geçen gün kötüleşmesi ve yasama organı içinde partilerin güçlerini kaybederek hükümet kurulamamasına yol açması, ülkenin ekonomik ve siyasi konjonktürünü önemli ölçüde etkilemesi gibi nedenlerin etkili olduğunu belirtmiştir¹⁶.

12) 5+5 Tutuyor, *Hürriyet Gündem*, <http://www.hurriyet.com.tr/5-5-tutuyor-39117732> (Erişim Tarihi: 14.11.2017)

13) Bülent Ecevit, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/bulent-ecevit/> (Erişim Tarihi: 14.11.2017)

14) Volkan ABUR, *Türkiye'de Parlamenter Sistemin Tıkandığı Durumlar*, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013, s. 483

15) Selçuk DUMAN, *Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi Tartışmaları*, *Devlet İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, Nisan 2016, [http://devlet.com.tr/makaleler/y172-TURKIYEDE_BASKANLIK_VE_YARI_BASKANLIK_SISTEMI_TARTISMALARI\[1\].html](http://devlet.com.tr/makaleler/y172-TURKIYEDE_BASKANLIK_VE_YARI_BASKANLIK_SISTEMI_TARTISMALARI[1].html) (Erişim Tarihi: 26.02.2017)

16) Nur VERGİN, *Siyasal Sistem Arayışları ve Yarı-Başkanlık Sistemi*, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013, s. 452

Demirel'in görev süresi sonlarına doğru başkanlık sistemini istemesi yönünde değerlendirmelerde bulunan Ergun Özbudun **“Başkanlık sistemi Türkiye için olumlu sonuçlar verebilen bir sistem olabilir. Ancak Özal ve Demirel kişisel bir istek olarak bunu dile getirmişlerdir. Çünkü bu istekleri görevde bulundukları sırada yetkileri kendilerine kati gelmeyince bu sistemi istemişlerdir”**. Özbudun'a göre Özal ve Demirel görev sürelerinin sonlarına doğru başkanlık sistemini istemelerini kendi çıkarları için istediklerini belirtmiştir¹⁷.

2 - Sonuç

Özal'ın vefatı üzerine Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel'de görev süresinin sonlarına yaklaşırken başkanlık sistemini dile getirmiş ve parlamenter sistemin istikrarsızlık getirdiğini vurgulamıştır. Özal'ın başkanlık sistemi önerisine sert bir şekilde karşı çıkan Demirel daha sonraları başkanlık sistemini istemesini çeşitli görüşler ile açıklamıştır. Bunlardan bir tanesi şüphesiz parlamenter sistemin istikrarsızlık getirmesidir. Bu tezini yurt dışı ziyaretinde açıklayan Demirel 4 yılda 5 hükümet onayladım ben hükümet onaylamaktan bıktım sözü ile aslında parlamenter sistemin istikrarsızlık getirdiğini vurgulamıştır.

Özal döneminde olduğu gibi Demirel de bu dönemde başkanlık sistemi önerisine destek bulamamış ve istediği değişikliği yapamamıştır. Demirel döneminde Özal'dan farklı olarak Cumhurbaşkanının seçim sisteminin değiştirilmesi gerektiği gündeme gelmiş ve mevcut Cumhurbaşkanının bir kez daha seçilmesinin önü açılmak istemiş se de gerekli ortam ve destek olmadığı için kabul edilmemiş Demirel'de sistemi değiştirmek görüşünde hüsrana uğramıştır.

Kaynakça

GÖNENÇ Levent, Türkiye'deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013

AVANOĞLU Gökçe, Yükselişi ve Çöküşüyle Anavatan Partisi, <https://line.do/tr/yukselisi-ve-cokusuyle-anavatan-partisi/ljk/vertical> (Erişim Tarihi: 2.11.2017)

KILIÇ Doğan, Türkiye'de Bitmeyen Tartışma Hükümet Sistemi Üzerine Değerlendirmeler, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, 2016

ÇAĞLIYAN İÇENER Zeynep, Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi Özal ve Demirel'in Siyasi Mülahazaları, Bilig Dergisi, Güz 2015, Sayı, 75

ABUR Volkan, Türkiye'de Parlamenter Sistemin Tıkandığı Durumlar, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013

ODER Bertil Emrah, Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Nisan 2005

VERGİN Nur, Siyasal Sistem Arayışları ve Yarı-Başkanlık Sistemi, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013

YILMAZ Sait, Başkanlık Sistemi; ABD, Türkiye'ye Örnek Olabilir mi?, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013

Mesut Yılmaz, Biyografisi, Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/mesut-yilmaz/>

GÜZEL Hasan Celal, Türkiye'de Yarı Başkanlık Sistemi Uygulanabilir, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013

17) M. Zafer ÜSKÜL, Başkanlık Sistemi mi? Neden?, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 51, Mart-Nisan 2013, s. 530